

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Elisa Anttonen, Jesse Watson

”Kohdataan samanlailla, kun muutkin”

Sateenkaarinuoret lastensuojelun sijaishuollossa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan KO

Opinnäytetyö

13.8.2018.

Tekijät Otsikko	Elisa Anttonen, Jesse Watson ”Kohdataan samanlailla, kun muutkin” – Sateenkaarinuoret lastensuojelun sijaishuollossa
Sivumäärä Aika	44 sivua + 2 liitettä 13.8.2018.
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosionomi (AMK)
Ohjaajat	Lehtori Ulla Saukkonen Lehtori Kirsi Lautala
<p>Tämän tutkielmatyyppisen opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, millaiset valmiudet lastensuojelun sijaishuollon ohjaajilla on kohdata sateenkaarinuoria työssään ja millaisena sateenkaarinuorten yhdenvertaisuus sijaishuollon piirissä näyttäytyy. Näihin kysymyksiin etsittiin vastausta toteuttamalla E-lomake verkkokysely lastensuojelun sijaishuollon ohjaajille. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä HeSeta ry:n kanssa.</p> <p>Ohjaajan valmiudet on määritelty ammatilliseksi osaamiseksi, joka pitää sisällään tiedot, taidot, sekä asenteet ja normit. Yhdenvertaisuus on perusoikeus, joka kuuluu kaikille. Ohjaajan valmiudet ovat yhteydessä yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Aiemmat tutkimukset osoittavat sateenkaarinuorten olevan epätasa-arvoisessa asemassa sosiaali- ja terveystalveluiden käyttäjinä, eikä yhdenvertaisuus heidän kohdallaan toteudu.</p> <p>Tutkimus on laadullinen ja sen tuottama aineisto on analysoitu aineistolähtöisellä sisällön analyysillä. Aineisto muodostuu 17 sijaishuollon ohjaajan vastauksesta. Tulokset osoittavat, ohjaajien valmiuksien koostuvan sateenkaarevuuden tukemisesta sekä ammatillisesta erityisosaamisesta ja kohtaamisesta. Ohjaajien valmiuksissa on vaihtelua. Yhdenvertaisuutta voidaan edistää tai estää, ja ohjaajan rooli on tässä tärkeä.</p> <p>Johtopäätöksenä voidaan sanoa, että tieto seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta ei ole vakiinnuttanut paikkaansa osana lastensuojelun ohjaajien ammatillista osaamista. Suurin este yhdenvertaisuuden toteutumiselle on ajatus siitä, että sateenkaarinuoria tulisi kohdella samalla tavalla kuin muitakin nuoria. Tiedon ja tietoisuuden lisääminen ovat ehto yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja toteutumiselle.</p>	
Avainsanat	sateenkaarinuori, ohjaaja, lastensuojelu, yhdenvertaisuus

Authors Title	Elisa Anttonen, Jesse Watson "Encountered Like Everyone Else" – Rainbow Youth in Child Welfare Foster Care
Number of Pages Date	44 pages + 2 appendices August 2018
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Ulla Saukkonen, Senior Lecturer Kirsi Lautala, Senior Lecturer
<p>The purpose of this thesis was to conduct a study on what competencies child welfare foster care workers have when encountering rainbow youth and how rainbow youth's equality is perceived within the foster care service. The method used in this study was an electronic questionnaire sent to people working in foster care services. This thesis was made in collaboration with HeSeta ry. HeSeta is a non-governmental organisation operating in the Uusimaa region that aims to increase equality and welfare in our society regardless of a person's sexual orientation, gender identity or gender expression.</p> <p>The workers' competencies are defined as professional know-how which includes knowledge, skills, approaches and norms. Equality is a basic right that belongs to everyone. The worker's competences are connected to the practice of equality. Previous studies show that as clients of social and healthcare services the rainbow youth are often in an unequal position, compared to heterosexual and cis-gender youth.</p> <p>The study was implemented as qualitative research and analysed with content-based analysis. The content of this study consists of information from 17 foster care workers. Based on the results, the competencies of the foster care workers are supporting rainbow themes and professional expertise and encounters. The competencies of the workers vary throughout the study. Equality can be advanced or hindered, and the worker's role plays a big part in this.</p> <p>In conclusion, the knowledge about sexuality and gender diversity has not established its place as a part of the professional know-how of the foster care workers. The biggest obstacle that prevents the practice of equality is the idea that rainbow youth should be treated the same way as other youth. The conditions for the practice of equality are knowledge and awareness.</p>	
Keywords	rainbow youth, foster care, child welfare, equality

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Moninainen ja erityinen sateenkaarinuoruus	3
2.1	Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus	4
2.2	Minäkuva ja identiteetti	6
2.3	Heteronormatiivisuus	8
2.4	Stigma ja vähemmistöstressi	9
3	Lastensuojelu	11
3.1	Sijaishuolto	11
3.2	Sateenkaarinuori sijoitettuna	11
4	Lastensuojelun ohjaaja	14
4.1	Ammatillinen osaaminen	14
4.2	Tieto	15
4.3	Asenteet ja normit	16
5	Yhdenvertaisuus	18
5.1	Yhdenvertaisuus, syrjintä ja tasa-arvo	18
5.2	Lastensuojelun ohjaaja yhdenvertaisuuden edistäjänä	19
6	Tutkimuksen toteutus	21
6.1	Menetelmänä lomakehaastattelu	22
6.2	Kyselylomakkeen rakenne	22
6.3	Eettisyys ja luotettavuus	24
6.4	Aineisto keruu ja analyysi	25
7	Tutkimuksen tulokset	27
7.1	Ohjaajan valmiudet	27
7.1.1	Sateenkaarevuuden tukeminen	31
7.1.2	Ammatillinen erityisosaaminen ja kohtaaminen	32
7.2	Yhdenvertaisuus	34
7.2.1	Yhdenvertaisuuden toteutuminen ja sen edistäminen	34
7.2.2	Yhdenvertaisuuden toteutumisen esteet	36
8	Johtopäätökset	38
9	Pohdinta	41

Liitteet

Liite 1. Kyselylomake

Liite 2. Sateenkaarinuorten yhdenvertaisuutta edistävät toimenpiteet

1 Johdanto

Sateenkaarevat teemat ovat viimevuosina olleet pinnalla. Tasa-arvoisen avioliittolain myötä Suomi on ottanut askeleen tasa-arvoisempaan suuntaan, jonka myötä myös sateenkaarinuorten hyvinvointi on löytänyt tiensä yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Helsingin sanomat julkaisi 24.10.2017 artikkelin, jossa kerrottiin, että Helsingin kaupungin nuorisopalvelut ovat yhteistyössä HeSeta ry:n kanssa perustaneet oman nuorisotilan sateenkaarinuorille. Happi Prideksi nimetty nuorisotila on ollut heti avattuaan jatkuvasti täynnä. (Sateenkaarinuoret saivat omat nuorisotilat Helsingissä 2017.) Kyseessä on ensimmäinen kerta Suomessa, kun julkinen sektori tuottaa palvelua, joka on suunnattu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille. Sateenkaarinuorista puhuesamme tarkoitamme siis homo-, lesbo-, bi-, pan- ja aseksuaaleja sekä trans-, inter- ja muun sukupuolisia nuoria. Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta käsittelevistä teemoista tai ihmisjoukosta käytämme termiä sateenkaareva.

Tämä opinnäytetyö käsittelee sateenkaarinuoria lastensuojelun sijaishuollossa. Tarkoituksenamme on selvittää, millaisia valmiuksia lastensuojelun sijaishuollon ohjaajilla on kohdata sateenkaarinuoria työssään ja millaisena sateenkaarinuorten yhdenvertaisuus lastensuojelun sijaishuollossa näyttäytyy ohjaajien näkökulmasta. Koska nuoret ilmaisevat seksuaalista suuntautumistaan ja sukupuoli-identiteettiään entistä nuorempina, tulee nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten entistä aktiivisemmin huomioida näihin liittyviä tekijöitä (Gallegos – O'Brien – Pecora – Roller White – Ryan – Thomas 2011: 227). Suomessa toteutetut sateenkaarinuoria koskevat tutkimukset osoittavat kuitenkin sen, että ammattilaisten valmiuksissa kohdata sateenkaarinuorten tarpeita eri sosiaali- ja terveystaluuissa on puutteita. (kts. Hästbacka – Sirén 2017; Alanko 2014b). Tämä johtaa siihen, että palvelu ei takaa käyttäjien yhdenvertaisuuden toteutumista. Pahimmassa tapauksessa palvelun piiriin jätetään hakeutumatta huonojen kokemusten vuoksi. Tällä voi olla merkittäviä vaikutuksia yksilön hyvinvointiin.

Erityisen herkässä asemassa ovat yksilöt, jotka eivät pääse itse valitsemaan hakeutuvatko he palvelun piiriin, vai eivät. Tämä sai meidät kiinnostumaan sateenkaarinuorten tilanteesta lastensuojelun sijaishuollossa. Lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevät ammattilaiset ovat tärkeässä asemassa sateenkaarinuorten yhdenvertaisuuden edistämässä. Alangan (2014b) mukaan, lukuisen nuorten keskuudessa työskentelevien ammattilaisten tietämys sateenkaarevista teemoista on kuitenkin riittämätöntä. Kaikki eivät

tiedä, kuinka tukea sateenkaarinuoria sekä luoda turvallisuutta luovaa asenneympäristöä. On tärkeää, ilmaista nuorelle, että seksuaalisen suuntautumisen sekä sukupuolen moninaisuudesta voidaan keskustella ja siten, että niihin suhtaudutaan vakavasti. Tämä edellyttää nuorten parissa työskenteleviltä asianmukaista tietoa seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta. (Alanko 2014b: 11, 56.) Näiden asioiden merkitys korostuu entisestään, kun kyseessä on nuori, joka elää arkeaan sijaishuollon tarjoamissa puitteissa.

Tässä opinnäytetyössä tarkastelemme sitä, millaisena sateenkaarinuorten yhdenvertaisuus näyttäytyy lastensuojelun sijaishuollossa ja millaiset valmiudet sijaishuollon ohjaajilla on kohdata sateenkaarinuoria työssään. Vastausta näihin kysymyksiin selvitämme kyselomakkeella, joka on suunnattu lastensuojelun sijaishuollossa toimiville ohjaajille. Avainkäsitteitämme ovat sateenkaarinuori, ohjaaja, lastensuojelu ja yhdenvertaisuus.

Teoriaosuudessa käsittelemme ensin sateenkaarinuoruuden moninaisuutta, sen määrittämisen vaikeutta ja siihen liittyviä erityispiirteitä, jotka ovat opinnäytetyömme kannalta keskeisiä. Tarkoituksenamme on tarjota lukijalle selkeä käsitys siitä, mistä sateenkaarinuoruuden moninaisuudessa on kyse. Seuraavassa kappaleessa esittelemme tämän opinnäytetyön toimintaympäristöä, joka on lastensuojelu. Tämän jälkeen määrittelemme lastensuojelun ohjaajan valmiuksia sateenkaarinuorten kohtaamisen näkökulmasta. Viimeisenä teoriaosuudessa käsittelemme yhdenvertaisuutta, sekä lastensuojelun ohjaajan roolia yhdenvertaisuuden edistäjänä. Opinnäytetyön teoriaosuuden jälkeen kuvaamme tutkimuksen toteutuksen eri vaiheet, ja esittelemme sen tulokset sekä johtopäätökset.

2 Moninainen ja erityinen sateenkaarinuoruus

Koska nuorten tavat kokea ja nimetä seksuaalisen suuntautumisensa ja sukupuolensa ovat moninaisia, ei nykypäivänä ole mielekäästä puhua pelkästään homo- tai lesbonuorista. Sateenkaarinuoruus on moninainen ja yhä useammin yhteiskunnassa näkyvä ja kuuluva teema. Sateenkaarinuori on kattokäsite, joka pitää sisällään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin lukeutuvat nuoret. (Taavetti 2015: 6.) Seksuaalivähemmistöihin lukeutuvat ihmiset, jotka kokevat seksuaalisen suuntautumisensa perusteella olevan jotain muuta kuin heteroseksuaaleja. Sukupuolivähemmistöön sen sijaan katsotaan lukeutuvan transihmiset, sukupuolettomat, intersukupuoliset sekä ihmiset, jotka kokevat sukupuoliristiriitaa. (Seta 2016a.) Näiden vähemmistöjen lisäksi kattokäsite sisältää nuoret, jotka eivät tunne olevansa osa mitään tarkasti rajattua vähemmistöryhmää, vaikka he eivät tunne kaksijakoista seksuaalista suuntautumista tai sukupuolta käsittäviä normeja omakseen. Tässä määrittelyssä kategorioihin sitoutumista tärkeämpää on siis kokemus siitä, ettei mahdu yhteiskunnan hetero- ja sukupuolinormeihin. (Taavetti 2015: 6.)

Vaikka seksuaali- ja sukupuolivähemmistö -sanaa käytetään usein kuvaamaan sateenkaarevia ihmisiä, on se kuitenkin käsitteenä ongelmallinen. Vähemmistö on aina tavalla tai toisella poikkeava verraten enemmistöön, joka käsittää kaiken yleisenä pidetyn. Vähemmistö käsitteeseen taas liittyy ajatuksen tasolla vähäisyys ja vähempiarvoisuus. Suhteessa enemmistöön, on vähemmistö siten pienempi ja vähäpätöisempi. Tämä johtaa siihen, että vähemmistöjä voidaan vähätellä ja heidän kokemuksiaan mitätöidä. (Lehtonen 1996: 165.) Vähemmistö status merkitsee, että on osa ryhmää, joka on vähempiarvoisempi kuin yhteiskunnan enemmistö. Vähemmistö status on usein yhteydessä heikompiin tai rajallisiin resursseihin, kuten sosiaaliseen pääomaan ja arvovaltaan. Vähemmistö status viittaa useasti siihen, että vähemmistön edustaja on sosiaalisesti altavastaajana, vaikka status ei olisikaan haitallinen tai negatiivinen. (Lindley – Mink – Weinstein 2014.)

Ajanjaksona nuoruus voidaan jakaa varhaisnuoruuteen (ikävuodet 11–14), keskinuoruuteen (ikävuodet 15–18), sekä myöhäisnuoruuteen (ikävuodet 19–25) (Nurmi 1995: 257). Sen sijaan nuorisolaki määrittää nuoret alle 29-vuotiaiksi (Nuorisolaki 1285/2016 § 3). Lastensuojelulain mukaan, kaikkien alle 18-vuotiaiden katsotaan olevan lapsia ja nuorten 18-20-vuotiaita (Lastensuojelulaki 417/2007 § 6). Tässä opinnäytetyössä sateenkaa-

rinuoruudella tarkoitamme ajanjaksoa, joka sijoittuu ikävuosien 13 ja 17 väliin, sekä sisältää yksilön kokemuksen oman seksuaalisen suuntautumisen ja/tai sukupuoli-identiteetin moninaisuudesta

2.1 Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus

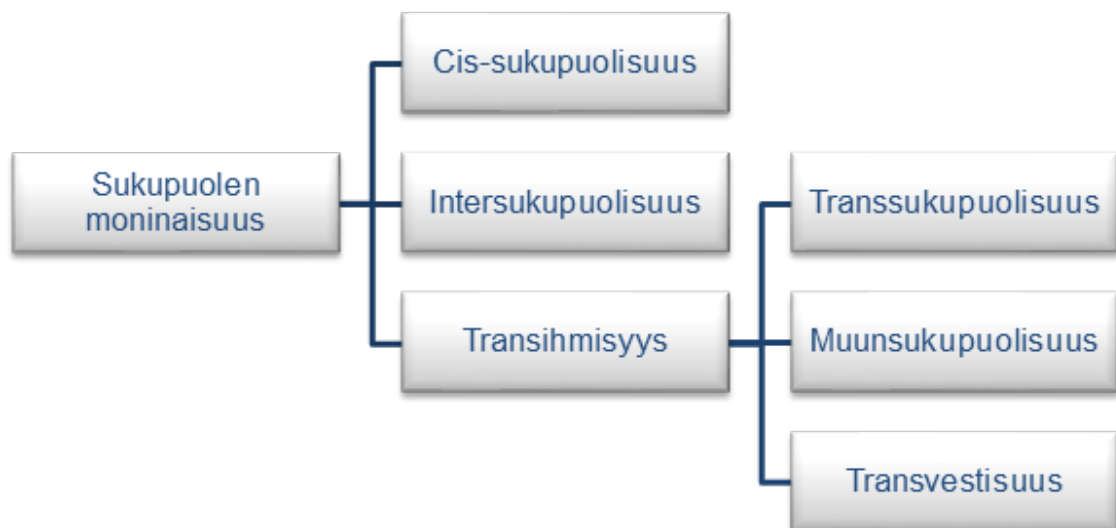
Kulttuurimme sisältää vahvan käsityksen siitä, että yksilö voi olla joko mies tai nainen, muttei molempia. Tästä kahden sukupuolen kulttuurista johtuen yhteiskuntamme ei tunnusta, että on olemassa henkilöitä jotka eivät koe mahtuvansa kahdesta sukupuolesta koostuvaan sukupuolikäsitteeseen. (Suhonen 2014: 178.) Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli ovat kuitenkin ilmiöinä erittäin monitasoisia ja tieto niistä on yhä puutteellista. Yrittämällä mahduttaa näitä monitasoisia ilmiöitä yksittäisten käsitteiden, kuten homoseksuaalisuus tai transsukupuolisuus alle, on haasteellista. Käsitteiden käyttö tuo esiin merkittäviä eroavaisuuksia ryhmien välillä, mutta samalla se myös peittää alleen ryhmän moninaisuutta ja sen sisäisiä yksilöllisiä piirteitä. Ilmiöiden pilkkominen käsitteiden avulla kuitenkin auttaa yksinkertaistamaan niitä. (Nissinen 2011: 14; Alanko 2014a: 187.)

Sukupuolen moninaisuudella kuvataan sitä, kuinka sukupuolta ei kyetä jakamaan kahteen, jyrkästi erilaiseen sukupuoleen. Kahtia jaon sijaan, sukupuoli on moninainen ilmiö. Sukupuolen moninaisuus ei kuitenkaan viittaa ainoastaan sukupuolivähemmistöihin vaan myös sukupuolienemmistöihin. Sen voidaan ajatella tarkoittavan sitä, että sukupuoli on ylipäättään moninainen, sen koostuessa uniikeista ja yksilöllisistä piirteistä. Samaa aikaan sukupuolen moninaisuus voidaan käsittää myös jonain ominaisuutena, joka on tyypillinen sukupuolivähemmistön keskuudessa. Pelkän ilmiön lisäksi sukupuolen moninaisuus voi myös tarkoittaa sitä, että jonkun ihmisen sukupuoli on moninainen. (Transtukipiste n.d.)

Sukupuoli on kokonaisuus, joka koostuu fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista ominaisuuksista. Sukupuolen fyysisyys viittaa anatomiaan, psyykkisyys yksilön kokemukseen omasta sukupuolestaan ja sosiaalisuus sukupuolen sosiaaliin odotuksiin sekä merkityksiin. Juridinen sukupuoli tarkoittaa yksilön laillista sukupuolta, joita on Suomessa kaksi – mies ja nainen. (Aaltonen – Huuska – Karvinen – Mustakallio – Tanhua 2015: 8; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017.) Kokemusta omasta sukupuolestaan tai sukupuollettomuudestaan kutsutaan sukupuoli-identiteetiksi. Yksilön sukupuoli-identiteettiä ei voida määritellä tai tunnistaa minkään tietyn ominaisuuden perustella, vaan ensisijaista

on yksilön oma kokemus. (Transtukipiste 2015.) Sukupuolen ilmaisu kuvaa ihmisen tietoista tai tiedostamatonta toimintaa ja käyttäytymistä, jonka keinoin omaa sukupuolta ilmaistaan toisille. Sukupuolen ilmaisu on kulttuurissamme sukupuolittunutta. (Transtukipiste 2016.) Tällä tarkoitetaan sitä, että tietyt asiat, joilla yksilö ilmaisee sukupuoltaan, yhdistetään usein joko mies- tai naissukupuoleen. Esimerkiksi hameen käyttö on kulttuurissamme sukupuolittunut ilmiö, joka yhdistetään naissukupuoleen.

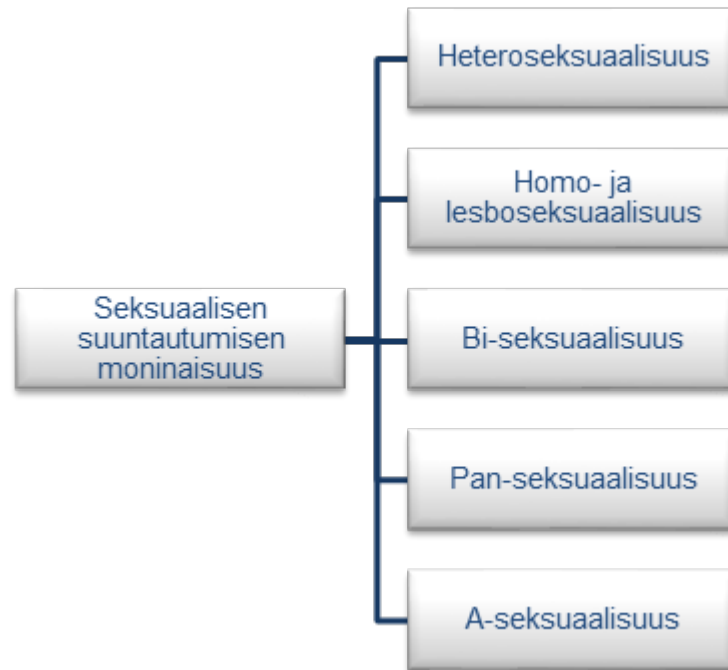
Sukupuolen moninaisuus (Taulukko 1) kattaa alleen cis-sukupuolisuuden, intersukupuolisuuden ja transihmisyden. Transihmisyteen lukeutuu transsukupuolisuus, muunsukupuolisuus sekä transvestisuus.

Kuvio 1. Sukupuolen moninaisuus

Seksuaalinen suuntautuminen on piirre, joka kuvastaa sitä, keneen yksilö ihastuu, rakastuu tai tuntee emotionaalista tai eroottista vetovoimaa. Yksilön seksuaalinen suuntautuminen ei ole valinta tai tahdosta riippuvainen asia. Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus on sen sijaan käsite, joka käsittää alleen kaikki ihmisten keskuudessa esiintyvät seksuaalisen suuntautumisen muodot. Seksuaalisen suuntautumisen määrittelyssä on keskeistä yksilön oma, sekä hänen ihastuksensa kohteen sukupuoli. Sukupuolen keskeisyydestä johtuen, seksuaalisen suuntautumisen määrittely voi olla haastavaa. (Seta 2016b.)

Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus (Taulukko 2) käsittää alleen heteroseksuaalit, homo- ja lesboseksuaalit, bi-seksuaalit, pan-seksuaalit ja a-seksuaalit. (Seta 2016b.; Seta 2016a.)

Kuvio 2. Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus.

Sekä kieli että käsitykset muuttuvat jatkuvasti. Näiden muutosten lisäksi seksuaalisen suuntautumisen, sekä sukupuolen moninaisuutta käsitteleviä sanastoja on useita. Käytössä olevat termit eivät välttämättä koskaan tule kattamaan jokaisen yksilön kokemusta, sillä ihmisten käsitykset itsestään ja identiteetistään ovat moninaisia. Jokaiselle yksilölle kuuluu oikeus määritellä itsensä, tai yhtä lailla oikeus määrittelemättömyyteen. (Seta 2016a.) Osa ihmisistä karttaa olemassa olevien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kuvaavien termien käyttöä ja kokee identiteettiin perustuvan kategorisoinnin vieraaksi. Toiset taas haluavat jättää suuntautumisensa tai sukupuolensa määrittelemättä. (Alanko – Heikkinen – Taavetti 2015: 9.)

2.2 Minäkuva ja identiteetti

Nuoruvaiheen aluksi katsotaan puberteetin, eli murrosiän alkaminen. Biologiset muutokset ja sukukypsyyden saavuttaminen muuttavat sekä ympäristön että nuoren omaa suhtautumista itseensä. Biologisten muutosten myötä nuoren ajattelu kehittyy abstraktimpaan ja loogisempaan suuntaa, joka on tyypillistä aikuisiän ajattelulle. (Nurmi 1995:

256.) Abstraktimpi ajattelu mahdollistaa nuoren tietoisuuden laajenemisen, mikä taas tarjoaa työkaluja nuoren minäkuvan ja maailmankuvan etsimiseen. Nuoren koko sisäinen maailma kokee suuren rakenteellisen ja toiminnallisen muutoksen. Nuoruus on ajanjakso, jolloin yksilön on opittava elämään uudestaan. (Dunderfelt 1991: 80, 83.)

Nuoruus on yksilöllinen ja ainutlaatuinen ajanjakso. Sen yksi keskeisempiä osa-alueita on minuuden kehittyminen. Ajatus tai tietoisuus oman seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen poikkeavuudesta saattaa koitua henkisesti raskaaksi. (Alanko 2014b: 10.) Sukupuolta ja seksuaalisuutta pidetään erittäin henkilökohtaisena elämänalueena. Niiden vaikutus yksilön sosiaaliseen olemassa oloon on merkittävä. Jokainen yksilö muodostaa oman seksuaalisuutensa ja sukupuoltaan koskevan merkityksmaailmansa. Se, kuinka yksilö tulee nähdä sukupuolestaan ja seksuaalisuudestaan aiheuttaa huolta, sillä jokainen haluaa tulla hyväksytyksi juuri omana itsenään. (Nissinen 2011: 11.)

Seksuaalisuuteen sekä sukupuoleen liittyvät identiteetit voidaan nähdä kaksitasoisina. Ensimmäinen tason muodostaa persoonallinen identiteetti, joka käsittää yksilön arvo maailman, kokemuksen ja ymmärryksen omasta sukupuolesta, seksuaalisesta kiinnostuksesta, mieltymyksistä sekä tarpeista. Toinen taso muodostuu sosiaalisesta identiteetistä, joka kattaa yksilön käsityksen siitä, mihin ihmisryhmiin hän kokee ominaisuutensa perusteella kuuluvansa. Näihin identiteetteihin liittyvät positiiviset tuntemukset ja kokemukset ovat olennainen osa itsetuntoa ja kumpikin niistä rakentuu yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. (Nissinen 2011: 14–15.) Sateenkaarevan identiteetin muodostaminen on usein monimutkainen ja vaikea prosessi. Esimerkiksi etnisiin vähemmistöihin verrattessa, sateenkaarinooret eivät elä yhteisössä, joka tarjoaisi tukea heidän identiteettinsä kasvuun tai vahvistaisi sitä. Sen sijaan sateenkaarinooret kasvavat usein yhteisöissä, jotka ovat tietämättömiä sateenkaarevista teemoista, tai jopa vihamielisiä heitä kohtaan. (Braun – Hunter – Rosario – Schrimshaw 2006: 46.)

Yhteiskunnassa vallitsevat negatiiviset asenteet ja kielteinen suhtautuminen seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuteen vaikeuttavat sateenkaarinoorten kasvamista. Yhteiskunnan rakenteet ja normit ovat suoraan yhteydessä nuoren tapaan käsittää oma seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli-identiteetti. Sateenkaarinooret kohtaavat suuria haasteita pyrkiessään luomaan positiivista minäkuvaa seksuaalisesta suuntautumisestaan, sukupuoli-identiteetistään ja sukupuolen ilmaisustaan. Myönteisiä esikuvia, joihin samaistua ei ole paljon. (Alanko 2014b: 10, 37). Kaikille identiteetin rakentaminen

ei aina ole helppoa johtuen siitä, että sateenkaarevia ihmisryhmiä ollaan käsitelty julkisesti hyvin negatiivisessa valossa tai joidenkin ryhmien näkyvyys on ollut, tai on yhä olematonta. (Nissinen 2011: 15.) Nuoren huomattavassa olevansa sateenkaareva, joutuu hän välittömästi kehittämään puolustusmekanismeja suojautuakseen ympäristön asenteilta. Tyypillisin selviytymisstrategia on pitää oma suuntautuminen tai identiteetti salassa. Salailulla on kuitenkin kriittisiä vaikutuksia nuoreen itseensä ja hänen elämäänsä. Mikäli nuori ei löydä mitään kanavaa, mistä saada tietoa sateenkaarevuudesta, aiheuttaa tämä epävarmuutta, hämmennystä ja luo tunteen siitä, että oma sateenkaarevuus on väärin. (Coleman – Hendry 1999: 110.)

Onnettomuustutkintakeskuksen vuonna 2014 tekemän raportin mukaan 2–3 alaikäistä henkilöä ajautuu itsemurhan tekoon joka vuosi, johtuen heidän seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin liittyvien asioiden vuoksi (Kouluun, nuorisotyöhön ja lastensuojeluun tarvitaan tietoa sateenkaarinuorten tueksi 2014).

Ongelma ei ole nuorena, vaan kulttuurissa, jonka hetero- ja sukupuolinormit ovat monelle nuorelle liian ahtaita ja pakottavia. Oma identiteetti on nuorelle voimavara silloin, kun hän kokee tulevansa nähdyksi ja hyväksytyksi. Ahdistusta voivat aiheuttaa perheen, opettajan tai muun lähiyhteisön tuomitseva asenne tai sen pelko. Aikuisten pitää luoda kaikille nuorille turvallinen arki, jossa jokainen saa tukea kasvuun omana itsenään ja myönteisiä esikuvia, ja jossa homo- ja biseksuaalisuudesta tai transsukupuolisuudesta puhuminen ovat tavallisia, näkyviä asioita. (Kouluun, nuorisotyöhön ja lastensuojeluun tarvitaan tietoa sateenkaarinuorten tueksi 2014).

2.3 Heteronormatiivisuus

Heteronormatiivisuus kuvaa käsitystä maailmasta, jossa heteroseksuaalisuus on normi. Normi on oletus siitä, millälaisia ihmiset ovat tai millaisia heidän kuuluisia olla. Normit vaikuttavat käsityksiimme normaaliudesta ja poikkeavuudesta. Heteroseksuaalien ollessa enemmistö, jokainen yksilö nähdään heteroseksuaalina. Heteroseksuaalisuutta pidetään muita seksuaalisia suuntautumisia luonnollisempana ja parempana. Tällainen heteronormatiivinen maailmankatsomus luo ja ylläpitää käytäntöjä sekä ilmauksia, jotka ovat normista poikkeaville syrjiviä ja loukkaavia. (Hästbacka – Siren 2017: 11; Kilpiä 2011: 263; Älä olet – Normit nurin 2013: 11.)

Heteronormatiivisuus kuvaakin suoraan sitä, kuinka yhteiskuntamme on rakentunut: yhteiskunnalliset rakenteemme tai kulttuurimme eivät tunnista sateenkaarevien ihmisten olemassaoloa. Tämä luo epätasa-arvoisuutta. Ihmiset oletetaan heteroseksuaaliseksi

niin pitkään, kunnes oletamus osoittautuu vääräksi. Yhteiskuntamme heteronormatiivisuus ilmenee käytännössä monin eri tavoin, esimerkiksi käyttämässämme kielessä. Heteronormatiivisuus rajoittaa ihmisten mahdollisuutta nähdä ihmisiä moninaisesti. (Jämsä 2008: 32; Kilpiä 2011: 263.)

Heteronormi käsittää lisäksi ajattelutavan, jonka mukaan maailmassa on vain kaksi sukupuoliä, nainen ja mies. Sateenkaarevien ihmisten yhteiskunnallinen asema on myös yhteydessä tähän sukupuoliäjärjestelmään. Tyypillistä sukupuoliäjärjestelmälle on ihmisten jako sukupuolen mukaan, sekä tietty näkemys siitä, millaisia näiden kahden sukupuolen edustajien tulee olla. Heteronormatiivisuus ja kaksijakoinen sukupuoliäjärjestelmä määrittelevät siis seksuaalisen suuntautumisen lisäksi "oikeanlaisen" tavan ilmaista sukupuoliä. (Lehtonen 1996: 155; Mustola – Pakkanen 2007: 11.)

2.4 Stigma ja vähemmistöstressi

Stigma, voidaan kääntää sanaksi häpeäleima. Merkittävä osaa stigmaa ovat ennakkoluulot, mustavalkoinen tapa ajatella, sekä syrjintä. Stigma on yksi seuraus yhteiskunnan epätasa-arvoisuudesta. (Korkeila 2011: 20, 27.) Stigma voi olla joko julkista, ihmisten välistä tai yksilöstä itsestään lähtöisin olevaa (Joutsenniemi – Korkeila – Oksanen – Sailas 2011: 9). Yksilöstä itsestään lähtöisin oleva stigma syntyy, kun yksilö kohdistaa ympäristöstä kumpuavia, oletettuja tai todellisia negatiivisia asenteita itseensä (Korkeila 2011: 23).

Jonkin ominaisuuden leimaavuuden katsotaan olevan riippuvainen kyseisen ominaisuuden oletetusta epämiellyttävyydestä, henkilön oletetusta vastuusta ominaisuuteen, ominaisuuden oletetuista haitoista toisille sekä siitä, kuinka ominaisuuden voi salata. (Joutsenniemi – Korkeila – Oksanen – Sailas 2011: 9.) Esimerkiksi myytti, joka koskee seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin näkemistä yksilön valintana, saattaa lisätä sateenkaareviin ihmisiin kohdistuvaa stigmaa.

Stigma, ennakkoluulot ja syrjintä luovat yhdessä vihamielisen ympäristön, jossa eläminen tuottaa vähemmistön edustajalle stressiä. Käsitettä vähemmistöstressi käytetään kuvaamaan sitä ylimääräistä stressiä, jota ainoastaan stigmatoidut ja usein vähemmistöön kuuluvat ihmiset kokevat. Vähemmistöstressimallin mukaan stigmasta ja ennakkoluuloista johtuva, ympäristöstä lähtöisin oleva stressi on syy mielenterveysongelmien yleisyyteen sateenkaarevien ihmisten keskuudessa. (Meyer 2003.)

Ympäristön suhtautumisesta johtuen, vähemmistöryhmät pitävät valtaväestön negatiivista asennoitumista todennäköisenä. Mahdollisen negatiivisen suhtautumisen, syrjinnän ja väkivallan välttämiseksi, on vähemmistön edustajan pysyttävä alituisesti valppaana. Mitä suurempaa stigmaa yksilö kokee, sitä suurempaa tarvetta hän kokee olla valppaana. Valppaus liittyy ympäristöstä lähtöisin olevaan pelkoon kohdata itseensä kohdistuvia negatiivisia kokemuksia. (Meyer 2003.)

Vaikka sateenkaareva henkilö olisi piilottanut oman suuntautumisen tai identiteettinsä, ja vaikkei hän olisikaan kokenut väkivaltaa tai uhkaavia tilanteita, voi henkilö siltikin kokea sisäistä, itsestä lähtöisin olevaa häpeää. Koettu sisäinen häpeä on lähtöisin ympäristön ylläpitämistä asenteista. (Meyer 2003.) Vähemmistöstressin kokemukset eivät välttämättä johdu siitä, että henkilö olisi kohdannut syrjintää. Sisäistetyt normatiiviset asenteet vaikuttavat käsitykseen omasta itsestään ja omista mahdollisuuksista. (Alanko 2014b: 56.)

3 Lastensuojelu

3.1 Sijaishuolto

Sijaishuolto määritellään lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämiseksi lapsen tai nuoren kodin ulkopuolella hänen ollessa joko huostaanotettu tai kiireellisesti sijoitettu (Lastensuojelulaki 417/2007 § 49). Sijaishuollosta puhutaan ainoastaan silloin, kun lapsi on kiireellisesti sijoitettu tai otettu huostaan. Sijaishuolto järjestetään yleensä joko perhehoitona, jolla tarkoitetaan sijaisperhettä, tai laitoshoitona. (Laakso 2009: 27–28.)

Laitossijoituksiin turvaututaan tilanteissa, joissa perhehoitoa ei katsota parhaaksi vaihtoehdoksi lapsen sijoitustarpeista johtuen. Laitossijoituksen puoleen käännetään useammin, jos sijoitettavana on nuori, jolla on päihteiden käyttöä, itsetuhoisuutta tai muuta haastavaa käytöstä. Nuorten kehitys on usein myös vaiheessa, jossa itsenäistyminen ja irtautuminen heidän synnyinperheestään on jo alkanut. Tällöin itsenäistyvän nuoren sijoittaminen uuteen perheeseen ei välttämättä ole hyvä vaihtoehto. (Närhi – Timonen-Kallio – Yliruka 2017: 11.)

Sijaishuollon tarjoajien ja kasvattajien vastuu lisääntyy lasten elämäntilanteiden erityisyyden myötä. Monet lastensuojelun asiakkaaksi päätyneet lapset ja nuoret ovat kokeneet kaltoinkohtelua, laiminlyöntiä, väkivaltaa ja vanhempien päihteiden käytöstä johtuvia haittoja. He ovat saattaneet kasvaa ympäristöissä ja yhteisöissä, jotka ovat olleet täynnä väkivaltaa ja, jossa lapsen kasvua ja kehitystä tukevat resurssit ovat vähäisiä. (Närhi – Timonen-Kallio – Yliruka 2017: 11.) Vaikeat traumat ja psyykkiset oireet ovatkin usein läsnä lastensuojelun palveluihin päätyneiden lasten ja nuorten elämässä (Taipale 2006: 169).

3.2 Sateenkaarinuori sijoitettuna

Sateenkaarinuoria on asiakkaina kaikissa palveluissa (Ehyt – Seta n.d). Näin myös lastensuojelussa. Estrada ym. (2006) esittävät amerikkalaisessa tutkimuksessaan, että sateenkaarinuorten haavoittuvuus lastensuojelussa on usein peräisin lukuisista pahoinpitelyistä ja hyljeksinnän kokemuksista, jotka ovat lähtöisin heidän lähiympäristöistään, esimerkiksi perheistä tai muista yhteisöistä. Näillä kokemuksilla voi olla syviä vaikutuksia nuoren kokonaisvaltaiseen terveyteen. (Estrada – Sommer – Woronoff 2006: 12.)

Mikäli yhteiskunta, yhteisöt ja aikuiset, joiden kanssa sateenkaarinuoret työskentelevät, eivät näe heitä arvokkaina, eivät sateenkaarinuoret saa mahdollisuutta terveelliseen kasvuun ja kehitykseen. Tällöin sijaishuollossa asetetut tavoitteet eivät sateenkaarinuorten kohdalla voi toteutua. (Estrada – Sommer – Woronoff 2006: 5.) Hyväksyvän ja moninaisuutta huomioivan ympäristön luominen edistää sijaishuollon piirissä olevien sateenkaarinuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia (Gallegos – O'Brien – Pecora – Roller White – Ryan – Thomas 2011: 234).

Keskeisin lähde, josta yksilö saa tukea, läheisyyttä ja palautetta ovat hänen lähiympäristöönsä lukeutuvat ihmiset. Tällaiset suhteet eivät kuitenkaan ole itsestään selviä kaikille sateenkaarinuorille. (Alanko 2014b: 21.) Tällöin ohjaajan merkitys sateenkaarinuoren elämässä on entistä tärkeämpi. Sateenkaarinuorten on tärkeä tuntee, ettei heitä tuomita ja stigmatisoida piirteen vuoksi, joille he eivät voi tehdä mitään, ja mikä on tärkeä osa heidän identiteettiään. Sateenkaarinuoret tarvitsevat sitä, mitä muutkin nuoret. He haluavat tuntee olevansa kunnioitettuja omana itsenään. Heidän tulee pystyä luottamaan aikuisiin, jotka ovat vastuussa heidän jokapäiväisestä arjestaan. Heidän tulee tuntee, että lastensuojelu ja heistä huolehtivat aikuiset ovat heidän puolellaan. Sijaishuollon piirissä olevien sateenkaarinuorten kanssa työskentelevien ohjaajien tulisi olla tietoisia sateenkaarevuuteen liittyvistä teemoista. (Estrada – Sommer – Woronoff 2006: 6, 7, 9.)

Heteronormatiivisten viestien lähettäminen esimerkiksi hetero-olettamuksen sisältävän kysymyksen muodossa, viestii nuorelle, että ohjaaja on valmis keskustelemaan seurustelusta, mikäli parisuhde on heteroseksuaali. Tämä vähentää nuoren kykyä jakaa tunteitaan ja kokemuksiaan, jotka liittyvät hänen seksuaaliseen suuntautumiseensa. Sateenkaarinuoret tarvitsevat aikuisia, jotka ovat sinut nuoren sateenkaarevuuden kanssa ja ymmärtävät kulttuuristen ennakoasenteiden merkityksen, jotka estävät avoimen vuorovaikutuksen syntymistä. (Estrada – Sommer – Woronoff 2006: 8.)

Esimerkiksi terveystalveluiden piirissä, nuorilla on kokemuksia siitä, että he joutuvat salaamaan elämäänsä liittyviä asioita tai, etteivät ammattilaiset suhtaudu heihin tosissaan. Yhtä lailla, nuorilla on kuitenkin myös hyviä kokemuksia palveluiden asiakkaana olemisesta. Hyvien kokemusten edellytyksenä ei välttämättä ole se, että nuori tulee tunnistetuksi oikein tai, että moninaisuus huomioitaisiin palvelussa hyvin. Osa nuorista on avoimia korjaamaan ja auttamaan ammattilaisia oikeiden termien valinnassa. (Taavetti 2015:

124.) Joissain tapauksissa sateenkaarinuorella ei aina ole voimavaroja, joita ammattilaisen perehdyttäminen vaatisi. Myöskään nuori ei aina välttämättä osaa sanoittaa kokemuksiaan, jolloin hän tarvitsee siinä ammattilaisen apua ja tukea. (Ehyt – Seta n.d.)

Sateenkaarinuorten keskuudessa esiintyy muita ryhmiä enemmän nuoria, joiden tukiverkosto on puutteellinen. Osa ei saa kotona lainkaan tukea, osa pelkää oman suuntautumisen tai sukupuolikokemuksensa jakamista kavereilleen, osa taas ei luota eri palveluiden kykyyn kohdata sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta. Tämä ei kuitenkaan itsessään ole kaikissa tapauksissa ongelmallista, mutta se asettaa toiset nuoret haavoittuvampaan asemaan kuin nuoret, jotka saavat paljon tukea eri lähteistä. (Taavetti 2015: 149.) Ohjaaja saattaa olla nuoren ainoa tukiverkosto, jolloin on entistä tärkeämpää, että ohjaajalla on riittävä tietoa ja taitoa kohdata sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta. Se, tarvitseeko nuoren pohtia, kohdataanko hänet palvelun piirissä omana itsenään, vai joutuuko hän piilottelemaan jotakin ominaisuutta tai osaa elämästään, on suoraan yhteydessä nuoren kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. (Hästbacka – Sirén 2017: 61.)

4 Lastensuojelun ohjaaja

4.1 Ammatillinen osaaminen

Kuten olemme aiemmin opinnäytetyössämme tuoneet ilmi, sateenkaarevaan nuoruuteen kuuluu erityispiirteitä ja -kysymyksiä, jotka tarvitsevat aktiivista huomioimista. Tällaiset kysymykset voivat liittyä esimerkiksi ympäristön negatiivisiin asenteisiin, suhteisiin vanhempien kanssa tai nuoren identiteettiin liittyviin pohdintoihin ja mahdollisiin ristiriitoihin. Perustietämys ja ymmärrys näistä teemoista ovat tärkeitä vahvan ammatillisen osaamisen kannalta. (Hästbacka – Sirén 2017: 50.)

Ammatillinen osaaminen koostuu niistä tiedoista ja taidoista, joita ammatissa tarvitaan. Näitä ammattilainen soveltaa käytännön työtehtävissä. Se mitä tietoja ja taitoja vaaditaan, muuttuu nykypäivänä jatkuvasti. Osa osaamisesta vanhentuu, ja sen tilalle on hankittava uutta osaamista. Jotta ammatillinen osaaminen pysyy ajan tasalla, on osaamista kehitettävä koko ajan. Ammatillista osaamista voi kehittää hankkimalla tietoja koulutusten, kurssien ja tutkintojen kautta. Taidot taas kehittyvät työtä tekemällä, toteuttamalla asioita käytännössä. Tietojen ja taitojen lisäksi myös asenne vaikuttaa osaamiseen ja sen kehittämiseen. Osaamisessa tiedon sisältö ja sen soveltaminen käytäntöön ovat aktiivisessa vuorovaikutuksessa keskenään ja niitä tulee muokata toimintaympäristön vaatimalla tavalla. (Virtainlahti 2009: 23–26.) Tässä opinnäytetyössä käytämme käsitettä valmiudet, kun puhumme lastensuojelun ohjaajan ammatillisesta osaamisesta, eli tiedoista ja taidoista kohdata työssään sateenkaarinuoria. Käsite pitää sisällään myös asenteet ja normit.

Ammattilaisen tulisi hahmottaa sateenkaarevuus kokonaisvaltaisena osana nuoren koko elämää. Siksi palveluiden tulisi pohtia sitä, mahdollistaako se kaikissa tilanteissa nuorelle mahdollisuuden tuoda esiin normista poikkeavaa seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä tai näihin aiheisiin liittyvää pohdintaa. (Hästbacka – Sirén 2017: 60–61.) Jokainen nuori on ainutlaatuinen, minkä tunnistaminen on arvokkaan kohtaamisen perusta. Ammatilaisen on jokaisella kerralla onnistuttava ansaitsemaan nuoren usko siihen, ettei petä nuoren luottamusta, vaan työskentelee hänen hyväkseen. (Kemppainen – Laitinen 2010: 153.)

4.2 Tieto

Tieto auttaa ammattilaisia ymmärtämään työtään ja opastaa heitä ammatin käytännöissä (Raunio 2009: 122). Kun ohjaajalla on tietoa seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvistä asioista ja sateenkaarinuorten elämään vaikuttavista kysymyksistä, on hänellä myös taitoa tukea ja neuvoa nuorta kunnioittavalla tavalla (Ehyt – Seta n.d). Kysymys on myös siitä, kohdataanko nuori omana itsenään vai tiedostamattomien väärin oletusten kautta sekä huomioidaanko nuoren vähemmistöasema ja siihen liittyvät kokemukset ja otetaanko ne vakavasti. Jos ammattilaisilla on puutteita tiedoissa ja peruskäsitteissä, ne voivat olla esteenä kohtaamiselle ja nuoren kokemusten ymmärtämiselle, sillä nuorten kokemuksia ei osata tunnistaa tai nimetä. Nuorten kokemusten kuuleminen ja niiden ymmärtäminen ovatkin tärkeitä tekijöitä tietoisuuden lisäämisessä ja ammattitaidon kehittämisessä. (Hästbacka – Sirén 2017: 38, 42, 81, 83.) Osaava, sateenkaarevuuden teemoista perillä oleva ammattilainen voikin auttaa nuorta selviytymään hänen sateenkaarevuuteensa liittyvistä kielteisistä kokemuksista (Taavetti 2015: 127).

Tiedon hankkimisen ja sen hallitsemisen liika korostaminen voivat kuitenkin olla haitaksi silloin, jos ne johtavat ammattilaisen epävarmuuteen, joka näkyy käytännön kohtaamisessa esimerkiksi tiettyjen asioiden ohittamisena ja sitä kautta huonompana palveluna. Myös jos tiedon hallinnan ja osaamisen kriteerit ovat korkeat, se voi aiheuttaa ammattilaiselle paineita ja johtaa tietynlaiseen ylivarovaisuuteen, jotta ei esimerkiksi loukkaisi kohtaamaansa nuorta. Tässä tapauksessa ammattilaisen pelko siitä, että toimii väärin, voi olla este nuoren kohtaamiselle. Olisikin tärkeää pohtia, millaista tietoa ammattilaiset tarvitsevat, jotta se tukee eikä heikennä ammatillista osaamista. (Hästbacka – Sirén 2017: 84–85.) Osaaminen perustuu tarkoituksenmukaiseen tietoon, joka lisää ymmärrystä ja antaa varmuutta käsitellä aihetta. Tarkoituksenmukainen tieto tukee ammattilaisen käytännön työskentelyä. (Virtainlahti 2009: 23.)

Vaikka ymmärrys ja tieto ovatkin tärkeä osa sateenkaarinuoren huomioimista, ei nuorten sateenkaarevuus tästä huolimatta ole asia, johon ammattilaisien tulisi takertua (Hästbacka – Sirén 2017: 63). Usein sateenkaarinuoret toivovat asioita, joita muut nuoret pitävät itsestäänselvyyksinä: mahdollisuutta tulla kutsutuksi omalla nimellään, kertoa rakkaussuhteestaan tai toiveistaan hankkia myöhemmin halutessaan lapsia (Taavetti 2015: 148).

4.3 Asenteet ja normit

Asenne on valmiustila, joka vaikuttaa siihen, millaisia tulkintoja teemme ja miten kussakin tilanteessa toimimme (Ahokas – Ferchen – Hankonen – Lautso – Pyysiäinen 2012: 77). Se mitä kuvittelemme toisen ihmisen olevan, vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka häneen suhtaudumme (Kilpiä 2015: 16). Luokitteluun ja kategorioihin johtaa helposti oletuksiin, että kaikki jotka kuuluvat tiettyyn ryhmään, jakavat samanlaiset ongelmat, avuntarpeet ja selviytymismahdollisuudet. Ammattilaisetkin tekevät monesti helposti oletuksia ja yleistyksiä, jotka peittävät asiakkaan omaa ääntä. Ammattilaisilta vaaditaan ymmärrystä ja sitä, että hyväksyy asiakkaat sellaisina kuin he ovat, tuomitsematta. (Kempainen – Laitinen 2010: 155, 161.)

On tärkeää muistaa, että asenteet ja ennakkoluulot ovat yleensä tiedostamattomia. Vaikka ammattilaisen näkemykset ja asenteet olisivat virheellisiä tai vanhanaikaisia, ne vaikuttavat suoraan nuoren käsitykseen omasta itsestään. Mikäli uskottavana asiantuntijana pidetty ohjaaja ilmaisee esimerkiksi homoseksuaalisuuden olevan ohimenevä vaihe, rikkoo tämä nuoren kovalla vaivalla rakennettua minäkuvaa. (Taavetti 2015: 125.)

Osa ammattilaisen työtä on luoda asiakkaalle turvallinen tila, käsitellä sensitiivisiä ja arkaluontoisia asioita sekä haavoittuneiden asiakkaiden kohtaaminen (Hästbacka – Sirén 2017: 52). Ohjaaja kohtaa nuorten konkreettiset elämäntilanteet ja hänen on osattava nähdä niihin liittyviä riskejä, puutteita ja ongelmia. Jotta tämä toteutuu, on ohjaajan osattava tarkastella kriittisesti myös omia arvojaan, käsityksiään ja toimintatapojaan. Pelkäämään se, että ohjaajalla on tarkoituksenmukaista tietoa ja hän tuntee eettiset periaatteet ja arvolähtökohdat, ei riitä. Oman työn arviointi voi parhaimmillaan selkiyttää ja kohdentaa työtä niin, että asiakkaiden näkökulmasta katsottuna heidän oikeutensa toteutuvat paremmin. (Kempainen – Laitinen 2010: 139, 144.) Kaikki ammattilaiset eivät välttämättä tunnista tarvetta luoda puitteita seksuaalisuuden ja sukupuolen turvalliselle kohtaamiselle, vaan ohittavat aiheet merkityksettöminä. Tällöin sateenkaarevuudesta tehdään palvelun piirissä näkymätön. Sateenkaarevan asiakkaan kohtaamiseen saattaa siten muodostua näkymättömiä esteitä. (Hästbacka – Sirén 2017: 52.)

Vaikka ammattilainen tarkoittaisi pohjimmiltaan hyvää ja hänen tarkoituksenaan olisi kaikkien nuorten tasa-arvoinen kohtelevuus ja huomioiminen seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuolesta riippumatta, on lopputuloksena kuitenkin totaalinen näkymättömyys henkilöille, jotka eivät tunnustettuihin normeihin sovi. Rakenteissa olevia normeja

on helppo olla huomaamatta, mikäli itse sopii niihin. Heteronormatiivisuus, joka ei jätä tilaa hetero- tai sukupuolinormien rikkomiseen, ei usein edes tunnista tai tiedosta olemassa olevia normeja tai rakenteita, jotka ovat toisia kohtaan syrjiviä. Syrjintä syntyykin useimmiten normeista, jotka asettavat osan ihmisistä ulkopuolisiksi. (Taavetti 2015: 138; Älä oleta – Normit nurin 2013: 10.) Tästä syystä oletuksien tunnistaminen ja tiedostaminen onkin tärkeää, sillä vain sitä kautta voidaan asenteita muuttaa (Hästbacka – Sirén 2017: 91).

5 Yhdenvertaisuus

5.1 Yhdenvertaisuus, syrjintä ja tasa-arvo

Yhdenvertaisuus on perusoikeus joka kuuluu kaikille (Hästbacka – Sirén 2017: 25). Yhdenvertaisuus merkitsee ihmisten samanarvoisuutta heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä alkuperästään, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan, vakaumuksestaan, mielipiteestään, vammastaan, terveydestään seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta ominaisuudestaan huolimatta. Yhdenvertaisuuden toteutuessa ihmisen pääsy koulutukseen, työhön tai palveluiden piiriin ei ole sidoksissa henkilöön liittyviin tekijöihin. (Sisäasiainministeriö 2010: 8.) Ihmiset ovat siis samanarvoisia tietyistä henkilökohtaisista ominaisuuksista huolimatta, eikä heitä voi näiden ominaisuuksien perusteella asettaa eriarvoiseen asemaan (Hästbacka – Sirén 2017: 25).

Yhdenvertaisuus ei tarkoita samanlaista kohtelua kaikille, vaan se vaatii ammattilaiselta vähemmistöaseman ymmärtämistä sekä normien tiedostamista ja purkamista (Ehyt – Seta n.d). Ihmisten kohtelemisen samanarvoisesti ei siis yksinään edistä yhdenvertaisuuden toteutumista. Ihmisten lähtökohdat ja mahdollisuudet ovat erilaisia, joten tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen vaatii yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja syrjinnän aktiivista kitkemistä. (Sisäasiainministeri 2010: 10.)

Tässä opinnäytetyössä yhdenvertaisuus pitää sisällään myös syrjinnän ja tasa-arvon. Tasa-arvolla tarkoitetaan ihmisten samanarvoisuutta niin yksilönä kuin yhteiskunnan jäsenenäkin. Keskeisiä ovat yksilöiden ja yhteiskunnan eri ryhmien, kuten valtaväestön ja vähemmistöryhmien väliset tasa-arvoiset suhteet. Tasa-arvon toteutumiseksi esteenä ovat esimerkiksi yhteiskunnan syrjivät rakenteet, yksilöiden eriarvoiset mahdollisuudet, sekä ennakkoluulot ja asenneilmapiiiri. (Suomen YK -liitto n.d.).

Lukuisat tutkimukset esittävät, kuinka sateenkaarevat ihmiset eri puolilla maailmaa kokevat enemmän syrjintää ja väkivaltaa, kuin heteroseksuaalinen ja cis-sukupuolinen väestö (ks. esim. FRA-European Union Agency for Fundamental Rights 2013). Aihetta on tutkittu myös Suomessa monesta näkökulmasta ja monien ikäryhmien kautta. Esimerkiksi seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteettinsä vuoksi vähemmistöksi itsensä luokittelevista nuorista 79 prosenttia on joskus elämänsä aikana kokenut syrjintää. Vastaava luku nuorista, jotka eivät luokittele itseään kuuluvan vähemmistöön, on noin 50 prosenttia. (Nuorisobarometri 2017: 54.) Harisen ym. (2010) tutkimuksen mukaan

suomalaisten nuorten kokema syrjinnän kirjo vaihtelee täydestä sosiaalisesta eristämisestä ja huomiotta jättämisestä fyysiseen väkivaltaan. Tutkimus osoittaa, että syrjintäkokeusten vaikutukset nuoriin ovat voimakkaita. Ne saavat aikaan sulkeutuneisuutta, aiheuttavat ahdistusta, masennusta, vihaa ja kokemuksia yksinäisyydestä. Syrjintäkokeukset muuttavat yksilön käsitystä omasta itsestään, muista ihmisistä ja koko ympärillä olevasta maailmasta. Kokemukset voivat kuitenkin myös muuttua positiiviseksi voimavaraksi ja ihmistä kasvattavaksi kokemukseksi. (Harinen – Kankkunen – Nivala – Tapio 2010: 50–51.) Jotta syrjintään ja epätasa-arvoon voidaan puuttua, se pitää ensin tuoda näkyväksi (Hästbacka – Sirén 2017: 25).

Valtion ja kunnan viranomaisten sekä koulutuksen järjestäjien tulee arvioida yhdenvertaisuuden toteutumista ja heillä on velvollisuus toimia yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Viranomaisten ja koulutuksen järjestäjien tulee laatia suunnitelma toimenpiteistä, joilla yhdenvertaisuutta pyritään edistämään. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 § 5, § 6.) Suunnitelman tavoitteena voi esimerkiksi olla palvelun ja sen henkilöstön kehittäminen siten, että ne kykenevät vastaamaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistön todellisiin tarpeisiin. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi henkilöstön kouluttamista sateenkaarevista teemoista. (Sisäasiainministeriö 2010: 13–14.) Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma on opinnäytetyömme kannalta keskeisessä asemassa, sillä sen laatimisvelvollisuus koskee myös lastensuojelun sijaishuoltoa.

5.2 Lastensuojelun ohjaaja yhdenvertaisuuden edistäjänä

Lastensuojelussa ihmisarvon mukainen kohtelu korostuu. Tämän tulisi näkyä käytännön tasolla asiakkaiden yhdenvertaisena, kunnioittavana ja syrjimättömänä kohteluna. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014: 12.) Tästä syystä moninaisuuden olettaminen ja sen huomioiminen, sekä heteronormatiivisten lähtökohtien kyseenalaistaminen on lähtökohta myös sille, että sateenkaarinuorten yhdenvertaisuus toteutuu lastensuojelun sijaishuollossa.

Sosiaalialan ammattilaisten keskeiset eettiset periaatteet ja ammattietiikan lähtökohdat ovat ihmisarvo, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Eettiset periaatteet heijastavat arvoja, jotka arjen käytännöissä muuttuvat teoiksi. Eettisiin periaatteisiin lukeutuvat ihmisen itsemääräämisoikeus, osallisuus, yhdenvertaisuus, oikeus osuuteen voimavaroista sekä jokaisen ihmisen huomioiminen uniikkina kokonaisuutena, heidän

vahvuuksien ja voimavarojen huomioiminen, epäoikeudenmukaisten tapojen, käytäntöjen ja syrjinnän vastustaminen sekä erilaisuuden hyväksyminen. (Arki, arvot ja etiikka 2017: 6.)

Sosiaalialan ammattihenkilöllä on velvollisuus estää syrjintä, jonka kohteena ovat ihmisen kyvyt, ikä, kulttuuri, sukupuoli, siviilisääty, yhteiskunnallinen tai taloudellinen asema, poliittinen mielipide, seksuaalinen suuntautuminen, fyysinen ominaisuus, uskonto tai muu vakaumus. Syrjinnän estämisen lisäksi ammattilaisen tulee tunnistaa ja huomioida yksilöiden, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen väliset erot. (Arki, arvot ja etiikka 2016: 20.)

Syrjinnän estäminen ei koske ainoastaan asiakkaiden asemaa yhteiskunnassa, vaan myös työntekijöiden suhtautumista asiakkaisiin. Jokaisella asiakkaalla on oikeus tulla kohdelluksi tasavertaisena. Tähän myös syrjinnän estäminen perustuu. Vaikka periaate vaikuttaa itsestäänselvyydeltä, eivät työntekijät välttämättä toimi käytännössä tämän periaatteen mukaisesti. Työntekijä, joka on sisäistänyt sosiaalialan eettiset periaatteet, ei tietenkään harjoita asiakkaan ominaisuuksiin perustuvaa avointa syrjintää. Tästä huolimatta työntekijä voi työskennellä asiakkaan kanssa tavalla, jota voidaan pitää syrjivänä. Työntekijä voi esimerkiksi työskennellä joidenkin asiakkaiden kanssa perehtyneemmin, vaikka asiakkaiden avuntarve olisi sama. Jos työntekijä kokee asiakkaan kanssa työskentelyn jollain tavalla liian haastavaksi, ei työskentely ole samalla tasolla kuin sellaisen asiakkaan kanssa, jonka kanssa toimimisen työntekijä kokee helpommaksi. (Raunio 2006: 98–99.)

Vaikka yhdenvertaisuuden edistäminen ja toteutuminen ei perustu vain yksittäisen ammattilaisen osaamiseen tai asenteisiin, on ohjaajien asiantuntemuksen kehittyminen ja kehittäminen palveluiden toimimisen kannalta olennaista (Hästbacka – Sirén 2017: 100). Palveluprosesseissa on tärkeää tunnistaa, mitkä kaikki tekijät vaikuttavat koko työskentelyyn, sekä nuorten tilanteisiin ja kohtaamisiin arjessa. Eettinen, nuorta arvostava työskentelytapa toteutuu tai jää toteutumatta jokaisessa kohtaamisessa. Arvostavan kohtaamisen näkökulmasta tarvitaan aktiivista tiedon tuottamista ja vaikuttamista sen sijaan, että vain mukauduttaisiin hallitseviin oloihin. Parhaimmillaan kohtaamisessa asiakkaalle välittyy työntekijän aito halu auttaa, kokemus välittämisestä, sekä tunne ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioittamisesta. (Kempainen – Laitinen 2010: 138, 141, 170.)

6 Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyömme tilaajana sekä työelämän yhteistyökumppanina toimii HeSeta Ry. HeSeta ry on kansalaisjärjestö, jonka toiminta-alue on Uusimaa. Järjestö on perustettu vuonna 1991 ja suurin osa sen toiminnasta keskittyy Helsinkiin. HeSetan päämääränä on poistaa eriarvoisuutta kulttuurissa, kielessä ja yhteiskunnan rakenteissa, arvoissa ja normeissa, jotta yhteiskunnan tasa-arvoisuus toteutuisi siten, että kaikki ihmiset ovat seksuaalisesta suuntautumisestaan, sukupuoli-identiteetistään tai sen ilmaisusta huolimatta tasavertaisia lainsäädännön edessä. HeSetan toiminnan perustana on seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuutta koskeva asiantuntijuus, vaikuttava yhteisö- ja verkostotyö sekä aktiivinen vapaaehtoistoiminta. (HeSeta n.d.)

HeSeta edistää toiminnallaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin lukeutuvien ihmisten tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta, osallisuutta sekä kokonaisvaltaista hyvinvointia. Toiminta koostuu kattavasta sosiaali- ja nuorisotyöstä, koulutus- ja konsultointipalveluilla ja vaikuttamistyöstä. HeSetan järjestämällä sosiaali- ja nuorisotyöllä tuetaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvia asiakkaita ja heidän läheisiään sekä erityisen haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä. (HeSeta n.d.)

Aiempien tutkimusten tulokset osoittavat, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin nuoriin kohdistuu Suomessa erimuotoista syrjintää, eikä sateenkaarinuorten yhdenvertaisuus palveluiden asiakkaina aina toteudu. Näillä tekijöillä on suora vaikutus sateenkaarinuorten hyvinvointiin. (kts. Hästbacka – Sirén 2017.)

Opinnäytetyömme tutkimuksellinen osio koskee sijaishuollon ohjaajia, sillä ohjaajat ovat vahvasti läsnä nuorten elämässä sijaishuollon arjessa. Ohjaajalle jää lastenkodin arjessa paljon valtaa suhteessa nuoreen. Ohjaajalla on valta ja kokonaisvastuu nuoresta, hänen hyvinvoinnistaan ja kehityksestään. Ohjaajien ammatillisuus näyttäytyy arkisten tilanteiden ja kohtaamisten kautta, jotka voivat olla joko nuorta vahvistavia tai häntä nöyryyttäviä. (Laakso 2009: 234, 253–254.) Näistä syistä on perusteltua, että käsittelemme opinnäytetyömme aihetta ohjaajien näkökulmasta.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Millaiset valmiudet ohjaajilla on kohdata sateenkaarinuoria työssään?
2. Millaisena sateenkaarinuorten yhdenvertaisuus lastensuojelun sijaishuollossa näyttäytyy?

6.1 Menetelmänä lomakehaastattelu

Opinnäytetyömme sisältää sekä laadullisia että määrällisiä piirteitä. Laadullisessa tutkimuksessa keskiössä on tutkimuskohteen ymmärtäminen. Määrällisessä tutkimuksessa sen sijaan korostuu yleispätevät syy- ja seuraussuhteet. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2009: 139, 181.)

Toteutimme opinnäytetyömme tutkimuksellisen osion lomakehaastatteluna, josta käytetään myös sanaa strukturoitu haastattelu. Lomakehaastattelu toteutettiin sähköisesti e-lomakkeen muodossa. Lomakehaastattelussa kyselyn rakenne, eli kysymysten muoto ja järjestys on etukäteen määritelty eli strukturoitu. Valitsimme aineistonkeruumenetelmäksi lomakehaastattelun, sillä se on hyvä tapa kerätä ja tarkastella tietoa tosiasioista, toiminnasta ja käyttäytymisestä, tiedoista, arvoista, asenteista, uskomuksista, käsityksistä sekä mielipiteistä. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2009: 197, 208; Vehkalahti 2008:11.) Olimme myös sitä mieltä, että e-lomake suojelee kyselyyn vastaajia ja heidän anonymiteettiään parhaalla mahdollisella tavalla, sillä opinnäytetyömme käsittelee melko haastavaa ilmiötä. Mikäli vastaajalla on esitettävänä kritiikkiä esimerkiksi palvelun toimintamallista tai sen rakenteista, voi se asettaa vastaajan epäedulliseen asemaan. Anonymiteetin vuoksi uskoimme saavamme myös enemmän vastauksia, jolloin voimme muodostaa tutkittavasta aiheesta laajemman kuvan.

6.2 Kyselylomakkeen rakenne

Kyselylomaketta tehdessä kohdataan usein tilanne, jossa kaikkia asioita ei pystytä mittaamaan, eikä aiemmin tehtyä mittaria ole saatavissa. Tällöin teoriassa käytetyt käsitteet joudutaan operationalisoimaan mittareiksi. Mittareiden rakentaminen alkaakin aina tutustumalla aiempaan teoriaan ja tutkimukseen. (Valli 2007: 103.) Lomakehaastattelurunгон ja kysymysten luomisessa hyödynsimme olemassa olevaa teoriaa sekä Hästbackan

ja Sirénin (2017) tutkimusta sateenkaarinuorista päihde- ja mielenterveyspalvelujen asiakkaana. Erityisesti asenteita mittaavat kysymykset on luotu Hästbackan ja Sirénin (2017) tutkimuksessa käytettyjen mittareiden ympärille. Lomakkeen muita kysymyksiä pohdimme lisäksi yhdessä HeSetan toiminnanjohtaja Aaro Horsman kanssa.

Lomakehaastattelun kysymysten laatimisessa on syytä olla tarkka, sillä oikeanlaisilla kysymyksillä voidaan vaikuttaa tutkimuksen onnistumiseen (Valli 2007: 102; Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2009: 198). Se, kysytäänkö sisällöllisesti oikeita kysymyksiä, on ratkaisevaa. Epäselvät kysymykset ja väitteet voivat aiheuttaa vastaajassa turhautumista, ja pahimmassa tapauksessa vastaaja jättää vastaamatta kyselyyn. (Vehkalahti 2008: 20.) Kysymysten muotoilu aiheuttaakin eniten vääristymiä tutkimuksen tuloksiin. Mikäli vastaajat eivät ymmärrä kysymystä siten, kuin tutkija on tarkoittanut, tutkimuksen tulokset vääristyvät. Oikeanlaiset kysymykset ovat yksiselitteisiä, eivätkä ne johdattele vastaajaa. Lomakkeen kysymyksiä onkin syytä lähteä muodostamaan vasta kun tiedetään, mitä aineistonkeruulla halutaan tietää. (Valli 2007: 102–103.)

Käytimme kyselylomakkeessa sekä suljettuja, että avoimia kysymyksiä. Suljettuihin kysymyksiin vastausvaihtoehdot on annettu valmiiksi, joten ne sitovat vastaajan tarjolla oleviin vaihtoehtoihin. Avoimet kysymykset taas eivät ehdota suoria vastauksia, vaan niihin vastataan vapaamuotoisesti. Avoimia kysymyksiä käyttämällä voidaan saada tutkimuksen kannalta tärkeää tietoa, joka muuten jäisi huomaamatta. Vastaaja saa mahdollisuuden kertoa aiheesta sen mitä hän haluaa, sekä hän voi ilmaista itseään omin sanoin. (Vehkalahti 2008: 24–25; Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2009: 201.)

Avoimia kysymyksiä käytetään silloin, kun halutaan saada selville vastaajan tietämyksen aiheesta, tai kun halutaan tietää, mitkä asiat ovat tärkeitä tai keskeisiä vastaajien mielestä (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2009: 201). Avoimet kysymykset ovat välttämättömiä myös silloin, kun vaihtoehtoja ei haluta tai voida luetella. Vaihtoehtoja on esimerkiksi liikaa tai niitä ei ole mahdollista rajata etukäteen. (Vehkalahti 2008: 24–25.) Avoimia kysymyksiä käyttämällä vastaajilla oli mahdollisuus tuoda ilmi asioita, joita emme olleet kysymyksiä laatiessamme osanneet välttämättä ajatella tai huomioida. Avoimien kysymysten käytöstä on kuitenkin myös esitetty kritiikkiä. Avoimien kysymysten katsotaan tuottavan värikästä ja vaikeasti käsiteltävää tietoa, jonka luotettavuutta voidaan kyseenalaistaa. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2009: 201.)

Koska opinnäytetyömme aihe on kaikessa laajuudessaan haastava, on oikeanlaisten kysymysten laatiminen erityisen tärkeää. Varmistaaksemme, että laatimamme kysymykset ovat selkeitä ja tarkoituksenmukaisia, testasimme lomaketta kaksi kertaa viidellä sosiaalialan ammattilaisella. Ensimmäisellä testauskerralla pyysimme heitä antamaan palautetta lomakkeen kysymyksistä, sekä selkeydestä. Tämän jälkeen teimme lomakkeeseen tarvittavat muutokset, jotka perustuivat testauskierroksen palautteeseen. Muutosten jälkeen lomaketta testattiin vielä toisen kerran, jonka jälkeen lopullinen lomake (Liite 1) sai muotonsa. Lomakkeen testaamisen lisäksi laadimme saatekirjeen, jossa väärinymmärrysten välttämiseksi selvitimme vastaajille esimerkiksi, mitä tarkoitamme termillä sateenkaarinuori.

6.3 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen toteuttamista koskettavat monet eettiset kysymykset, jotka on tutkimusprosessissa otettava huomioon. Hyvin eettisin periaatein toteutettu tutkimus tarkoittaa, että tutkimuksen toteutuksessa on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2009: 23.) Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) mukaan tieteellinen tutkimus on eettisesti hyväksyttävää, luotettavaa ja tutkimuksen tulokset uskottavia ainoastaan silloin, kun tutkimus on toteutettu hyvän tieteellisen käytännön mukaan (Hyvä tieteellinen käytäntö n.d). Eettinen pohdinta on ollut opinnäytetyömme suunnittelussa ja toteutuksessa vahvasti mukana.

Tutkimuksen lähtökohtana on oltava ihmisarvon kunnioittaminen. Ihmisarvon kunnioittaminen näkyy käytännössä siten, että tutkittava saa itse päättää osallistuuko hän tutkimukseen vai ei. Tutkittavaa on lisäksi informoitava tutkimuksen vaiheista ja siitä, millaisia seurauksia tutkimukseen osallistumisella voi olla. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2009: 25.) Olemme ensisijaisesti halunneet varmistaa sen, ettei kyselyyn vastaaja joutuisi millään tavalla epäedulliseen asemaan. Aiemmissa sateenkaarinuoria käsittelevissä tutkimuksissa, kyselyillä kerätyissä vastauksissa on esitetty kritiikkiä palvelun rakenteista tai työyhteisön asenteista sateenkaarinuoria kohtaan. Koemme, että e-lomakehaastattelun tuoma anonymiteetti tarjoaa parhaan tilan tuoda esiin juuri sen, mitä ajattelee, myös mahdollisen kritiikin. Olemme myös huomioineet tutkittavien informoinnin kyselylomakkeen saateosiossa. Saateosiossa ilmoitetaan myös, että tutkimuksen voi keskeyttää siten, ettei tutkittavan vastaukset tallennu järjestelmään.

Vaikka käsittelemme tässä opinnäytetyössä myös asioita, joiden kohdalla yhdenvertaisuus ei vielä toteudu, ei tarkoituksenamme ole käydä läpi yksittäisten ohjaajien tai yksiköiden ammattitaitoa ja kykyä vastata sateenkaarinuorten tarpeisiin. Sen sijaan pyrkimyksenämme on saada yleiskuva lastensuojelun ohjaajien valmiuksista kohdata sateenkaarinuoria, sekä siitä millaisena yhdenvertaisuus lastensuojelun sijaishuollossa näytetään. Haluamme myös kumota niitä käsityksiä, että pelkkä hyväksyminen ja nykyinen ammattitaito sellaisenaan riittäisi tarpeeksi huomioimaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Sillä kuten tässä opinnäytetyössä esittämämme teoria osoittaa, sateenkaarinuoruuteen liittyy erityiskysymyksiä, joita ei välttämättä aina osata tunnistaa. Nämä erityiset piirteet heijastuvat kuitenkin suoraan sateenkaarinuorten hyvinvointiin, joten niiden huomioiminen on perusteltua, etenkin sosiaalialan palvelujen piirissä.

Kyselytutkimuksen haittoiksi katsotaan se, ettei tutkija voi tietää, kuinka tosissaan vastaajat tutkimukseen suhtautuvat, eli ovatko vastaukset tosia. Hyvä lomake on myös vaikea laatia ja sen tekeminen vie paljon aikaa. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2009: 195.) Lomakkeen laatimiseen liittyvistä haasteista huolimatta, olemme rakentaneet oman kyselylomakkeemme huolella. Päätökseemme jakaa kyselylomake Sosionomien uraverkosto –Facebook ryhmässä vaikutti se, kuinka kyselyyn saadaan mahdollisimman tosia vastaajia. Mainittakoon, ettei ammatillinen uraverkosto internetissä kuitenkaan vielä takaa sitä, että tutkittavat vastaisivat tosissaan.

6.4 Aineisto keruu ja analyysi

Lopullisen kyselylomakkeen valmistuttua, jaoimme linkin e-lomakkeeseen Sosionomien Uraverkosto –Facebook-ryhmään. Tutkimuksemme kohderyhmänä ei ole pelkästään sosionomit, joten kyselylomaketta oli mahdollista jakaa myös esimerkiksi oman työyhteisön kesken. Tarkoituksenamme oli saada mahdollisimman kattava aineisto, joka ei olisi rajautunut esimerkiksi ohjaajien työkuunnan mukaan. Näin ollen katsoimme Sosionomien Uraverkoston toimivan hyvänä alustana, jonka kautta tavoittaa lastensuojelun sijaishuollon ohjaajia ympäri Suomea. Lopullinen kyselylomake julkistettiin 4.4.2018. Kyselylomake oli ensin auki 12 vuorokautta, jonka jälkeen pidensimme vastausaikaa vastauksien vähäisen määrän vuoksi. Kyselylomake sulkeutui lopullisesti 30.4.2018.

Suljetuilla ja avoimilla kysymyksillä on sekä hyvät että huonot puolensa. Valmiit vastausvaihtoehdot selkeyttävät mittausta ja helpottavat tulosten käsittelyä. Sanallisten vastausten käsittely taas on työläämpää, mutta on tilanteita joissa ne toimivat suljettuja valintavaihtoehtoja paremmin. (Vehkalahti 2008: 24–25.)

Se, voidaanko kyselylomakkeen avulla kerättyä aineistoa analysoida laadullisesti, on kiinni avoimien kysymysten määrästä sekä vastausten laajuudesta (Puusniikka – Saaränen-Kauppinen 2006). Keräämämme aineisto mahdollisti lomakkeessa olleiden avoimien kysymysten analysoinnin laadullisin menetelmin. Aineiston käsittely laadullisesti muodostuu loogisesta päättelystä ja tulkinnasta. Tarkoitus on ensin hajottaa aineisto osiin, jonka jälkeen se käsitteellistetään ja kootaan yhteen siten, että se muodostaa loogisen kokonaisuuden. (Sarajärvi – Tuomi 2009: 108.)

Tässä opinnäytetyössä kerätty laadullinen aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysiä pidetään perinteisenä perusanalyysimenetelmänä, jota voidaan hyödyntää kaikessa laadullisessa tutkimuksessa. Sisällönanalyysin tavoitteena on muodostaa tutkittavasta ilmiöstä tiivis ja yleinen kuva. Tarkoitus on järjestää kerätty aineisto tiiviiksi ja selkeäksi, kadottomatta kuitenkaan aineistosta nousevaa uutta tietoa. (Sarajärvi – Tuomi 2009: 91, 103.)

Tuomi ja Sarajärvi (2009) esittelevät teoksessaan Milesin ja Hubermanin (1994) aineistolähtöisen sisällönanalyysin kolme vaihetta. Ensimmäinen vaihe on aineiston pelkistäminen (reduointi), toinen aineiston ryhmittely (klusterointi) ja kolmas vaihe teoreettisten käsitteiden luominen (abstrahointi). (Sarajärvi – Tuomi 2009: 91, 103, 108.) Aloitimme lukemalla aineiston useaan kertaan, jotta saisimme siitä selkeän kokonaiskuvan. Tämän jälkeen pilkoimme aineiston pienempiin osiin, kysymys kysymykseltä, etsien siitä nousevia samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Seuraavaksi kokosimme samankaltaisuudet yhteen, jonka jälkeen muodostimme ne tiiviiksi käsitteiksi.

Osan kyselylomakkeen määrällisistä kysymyksistä esitämme tilastollisesti graafisten taulukoiden ja kuvioiden avulla. Kuviot ja taulukot edistävät tekstin luettavuutta ja niissä esitetään numeerista tietoa (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2014: 322–323).

7 Tutkimuksen tulokset

Kyselylomakkeemme tavoitti 17 lastensuojelun sijaishuollon ohjaajaa ympäri Suomea. Kyselyn vastausprosenttia on vaikea arvioida, sillä sen perusjoukkoa ei ollut rajattu tarkasti, emmekä olleet valinneet mahdollisia vastaajia etukäteen. Keräämämme aineisto jäi toivottua pienemmäksi. Vastaajien pienestä määrästä huolimatta avoimien kysymysten tuottamat vastaukset mahdollistivat kuitenkin aineiston analyysin siten, että tuloksia on mielekästä tarkastella.

Valtaosan vastauksista saimme ohjaajilta, joiden työkuunta oli Uusimaa. Uudeltamaalta vastaajia oli 11, pienemmistä kunnista vastaajia oli kuusi. Kyselymme vastaajat koostuivat yhtä vastaajaa lukuun ottomatta koulutukseltaan ammattikorkeakoulutason ohjaajista. Vastaajia saatiin kaikista ikäluokista ja suurin osa heistä oli työskennellyt sijaishuollon ohjaajana alle viisi vuotta, tai viidestä kymmeneen vuoteen.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää, millaiset valmiudet lastensuojelun ohjaajilla on kohdata sateenkaarinuoria työssään, sekä millaisena yhdenvertaisuus lastensuojelun sijaishuollossa näyttäytyy. Esitellessämme opinnäytetyömme tuloksia, olemme selvyden vuoksi jakaneet tulokset ohjaajien valmiuksiin sekä yhdenvertaisuutta edistäviin ja estäviin tekijöihin. On kuitenkin hyvä muistaa, että lastensuojelun ohjaajan valmiudet kohdata sateenkaarinuoria työssään, ovat osa yhdenvertaisuuden edistämistä ja sen kautta osa sitä, millaisena yhdenvertaisuus lastensuojelun sijaishuollossa ohjaajan näkökulmasta näyttäytyy. Tutkimuskysymyksemme menevät siis osittain päällekkäin ja niiden käsitteleminen täysin erillisinä ei ole tässä kohtaa tarkoituksenmukaista.

7.1 Ohjaajan valmiudet

Esitimme tämän opinnäytetyön teoriaosuudessa lastensuojelun sijaishuollon ohjaajan valmiuksien muodostuvan tiedoista, taidoista sekä asenteista ja normeista. Opinnäytetyömme tavoitteen vuoksi muodostimme kyselylomakkeeseen väitteitä ja kysymyksiä, joiden avulla selvitämme ohjaajien valmiuksia kohdata sateenkaarinuoria. Mielenpitojen, arvojen ja asenteiden mittaaminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista, sillä ne ovat moniulotteisia ja usein myös monimutkaisia asioita (Vehkalahti 2008: 17).

Ohjaajien valmiuksia kohdata sateenkaarinuoria kartoittavat väittämät kyselylomakkeessa olivat:

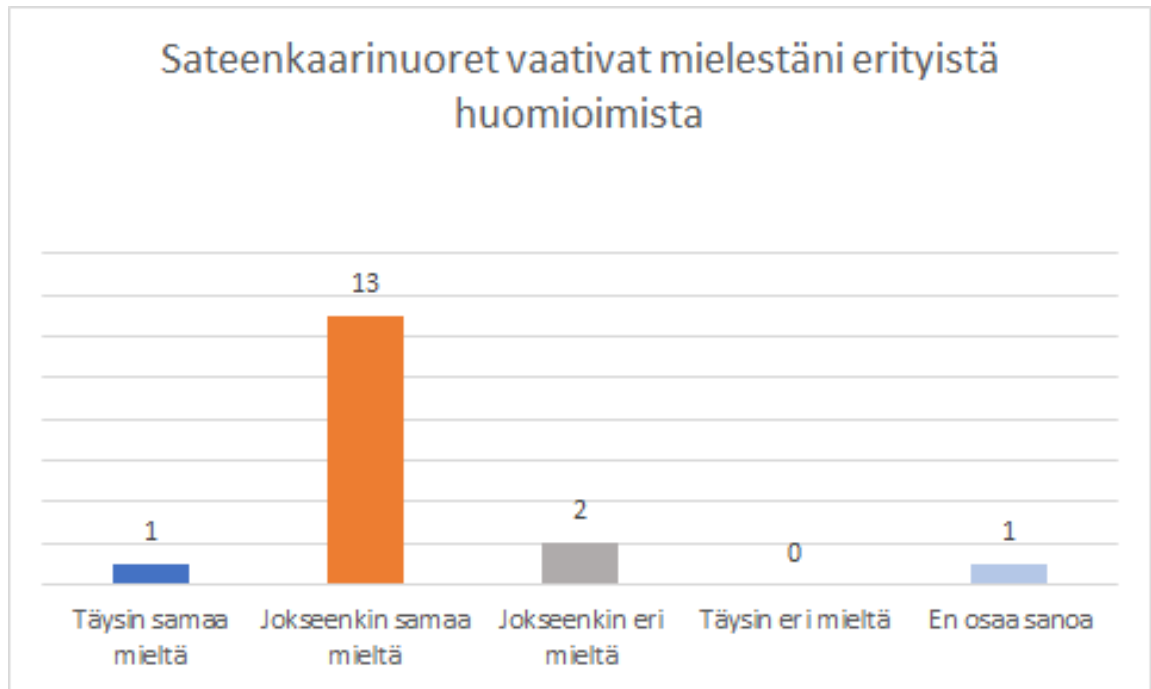
1. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvät teemat ovat minulle tuttuja.
2. Sateenkaarinuoret vaativat mielestäni erityistä huomioimista.
3. Sateenkaarinuorten huomioiminen vaatii mielestäni erityistä osaamista.

Edellä mainittujen kysymysten lisäksi pyysimme vastaajia perustelemaan vastauksiaan. Perusteluilla pyrimme kartoittamaan ohjaajien asenteita.

Vastausvaihtoehdot olivat neljäportaisella asteikolla, jonka vaihtoehdot olivat täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, jokseenkin eri mieltä ja täysin eri mieltä. Viides vastausvaihtoehto oli en osaa sanoa. Tämän vaihtoehdon käyttäminen on kuitenkin hie- man ongelmallista, sillä se voidaan ymmärtää monella eri tavalla: joko vastaaja ei ole vastausvaihtoehtojen kanssa samaa eikä eri mieltä, tai hänellä ei ole asiasta tietoa (Kananen 2014: 149). On myös mahdollista, että valitessaan vaihtoehdon ”en osaa” sanoa, vastaaja ei halua ottaa asiaan kantaa.

Väittämässä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvät teemat ovat minulle tuttuja, kymmenen vastaajista oli jokseenkin samaa mieltä. Täysin samaa mieltä vastaajista oli kuusi. Täysin eri mieltä väittämän kanssa oli yksi. Valtaosa vastaajista kertoi kohdanneensa työssään sateenkaarinuoria joskus tai usein. Loput kaksi vastaajista eivät tien- neet, sillä asia ei ollut tullut koskaan puheeksi.

Suurin osa vastaajista oli jokseenkin samaa mieltä siitä, että sateenkaarinuoret vaativat erityistä huomioimista (Kuvio 3). Loput vastaajista olivat jokseenkin eri mieltä tai eivät osanneet sanoa. Valtaosa vastaajista oli myös täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että sateenkaarinuorten huomioiminen vaati erityistä osaamista (Kuvio 4). Vastaajista kolme oli jokseenkin eri mieltä.

Kuvio 3. Sateenkaarinuorten erityinen huomioiminen.

Kuvio 4. Sateenkaarinuorten huomioimisen vaatima erityinen osaaminen.

Moni vastaajista korosti jokaisen nuoren kohtaamista yksilönä. Sateenkaarinuoria pidettiin tasavertaisina muihin lastensuojelun nuoriin nähden, eikä heillä ole oikeutta erityiseen kohteluun. Myös sateenkaarinuorten mahdollisesti kohtaama syrjintä, ympäristön vastustus, kiusaaminen ja aiheen arkuus mainittiin vastauksissa.

Jokainen nuori tulee kohdata kokonaisena yksilönä, jokainen nuori ansaitsee erityistä huomiota.

Kaikki sijaishuollossa olevat nuoret kaipaavat erityistä huomiota, sateenkaarinuoret eivät ole siitä poikkeus tai millään lailla etuoikeutettuja erityiseen kohteluun, mutta on totta, että yhteiskunnan asenteiden ja aiheen arkaluontoisuuden vuoksi he kaipaavat erityistä huomiota.

Osa vastaajista piti oikeiden termien hallintaa, tietoutta sateenkaarevista teemoista ja ymmärrystä erityisen tuen tarpeista tärkeänä osaamisen kannalta. Eräs vastaajista oli sitä mieltä, että tietoa ja osaamista tarvitaan työyhteisöihin lisää.

Mielestäni on hyvä hankkia ammattilaisena tietoa sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyen, sillä tietämättömyys voi ikävällä tavalla heijastua vuorovaikutuksessa asiakkaiden kanssa, esimerkiksi sensitiivisyys, pojitellaanko ja tytötelläänkö mahdollista sateenkaarinuorta, vai annetaanko nuoren itsensä valita, miksi häntä kutsutaan.

Useiden vastaajien mielestä sateenkaarevuus itsessään ei välttämättä vaadi erityistä huomioimista. Eräs vastaajista mainitseekin, ettei kukaan ole vain "homo" tai vain "trans" mutta silti usein näkee tuijotettavan vain näihin asioihin, jolloin esimerkiksi muut sijoitukseen johtaneet syyt unohdetaan

Asiaa tulisi huomioida ehdottomasti, mikäli nuori kokee sen tarpeelliseksi tai kamppailee aiheen kanssa. "Juttua" sateenkaarevuudesta yleisesti ei tule mielestäni tehdä, sillä näin ei ainakaan saavuteta aitoa yhdenvertaisuutta nuorisoryhmässä.

Vastaajista 14 koki seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvän tiedon tarpeelliseksi työssään. Kolme vastaajista oli tiedon tarpeellisuudesta jokseenkin samaa mieltä. Vaikka tieto koettiin työssä tarpeelliseksi, vain hieman yli puolet vastanneista katsoivat tarvitsevansa aihepiiristä lisää tietoa. Tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvistä teemoista oli saatu osana koulutusta, työn tai vapaaehtoistyön kautta, sekä itse hankkimalla. Vastuksista ei selviä, millaista saatu tieto on, tai onko se koettu riittäväksi.

7.1.1 Sateenkaarevuuden tukeminen

Analysoidessamme kyselylomakkeen avoimien kysymysten tuottamia vastauksia, muodostui vastauksista yhdeksi ohjaajan valmiuksien osa-alueeksi sateenkaarevuuden tukemisen teemat. Olemme koonneet sateenkaarevuuden tukemista sisältäneet vastaukset taulukkoon (1), ensin esimerkkilausein, sen jälkeen tiivistäen ja lopuksi muodostaen käsitteet. Ohjaajien sateenkaarevuutta tukevan toiminnan käsitteiksi muodostuivat sateenkaarisensitiivisyys, identiteetin tukeminen sekä nuoren näkeminen ainutlaatuisena kokonaisuutena.

Taulukko 1. Sateenkaarevuuden tukeminen

Esimerkki	Tiivistys	Käsite
<p>"Esimerkiksi sensitiivisyys, pojitellaanko vai tytötelläänkö"</p> <p>"Asioista puhutaan neutraaliin sävyyn"</p> <p>"Tiloja ei liikaa eritellä 'tyttöjen' ja 'poikien' tiloiksi, eikä muutenkaan tehdä jaottelua sukupuolen suhteen missään asiassa"</p>	<p>Sukupuolineutraali kieli</p> <p>Sukupuolineutraalit tilat</p>	<p>Sateenkaarisensitiivisyys</p>
<p>"Olla osallinen haluamallaan tavalla"</p> <p>"Annetaan nuoren itse valita, miksi häntä kutsutaan"</p> <p>"Antaa nuorelle tilaa ja vapautta pohtia omaa identiteettiä ja olla oma itsensä"</p>	<p>Oikeus olla oma itsensä</p> <p>Oikeus itsensä määrittelyyn</p>	<p>Identiteetin tukeminen</p>

<p>""Juttua' sateenkaarevuudesta ei mielestäni tarvitse tehdä. Kukaan ihminen ei ole vain 'homo' tai vain 'trans'"</p> <p>"Ei voi sanoa, että olisi aina tarve erityishuomiolle nimenomaan sateenkaarevuuden vuoksi"</p> <p>"Ei korostaen, mutta tilanteesta riippuen"</p>	<p>Ei lokeroita</p> <p>Jokainen nuori on yksilö</p> <p>Sateenkaarevuus ei ole ainoa ominaisuus yksilössä</p>	<p>Nuoren näkeminen ainutlaatuisena kokonaisuutena</p>
--	--	---

Ohjaajien vastauksista käy ilmi, että he pitävät sateenkaarinuorten parissa työskennellessään tärkeänä sukupuolineutraaliuden, niin puheessa kuin tiloissakin, sekä nuoren yksilöllisyyden kunnioittamisen. Sateenkaarinuorille halutaan antaa tilaa ja vapautta etsiä sekä määrittellä itseään. Yksilön sateenkaarevuutta ei kuitenkaan haluta korostaa liikaa, eikä sitä haluta pitää ainoana yksilöä määrittävänä tekijänä.

7.1.2 Ammatillinen erityisosaaminen ja kohtaaminen

Toiseksi keskeiseksi ohjaajien valmiuksien osa-alueeksi muodostui ohjaajan ammatillinen erityisosaaminen sekä ammatillinen kohtaaminen, jotka olemme koonneet taulukkoon 2. Vastauksista hahmottui selkeästi tietoon ja kohtaamiseen liittyviä tekijöitä.

Taulukko 2. Ammatillinen erityisosaaminen ja kohtaaminen

Esimerkki	Tiivistys	Käsite
<p>"Pitää tuntee asiaa, jotta nuori tulee ymmärretyksi"</p> <p>"Ohjaajan tulee olla tietoinen siitä, miten erilaisia termejä käytetään ja mitä ne tarkoittavat"</p> <p>"Keskustellaan asioista oikeilla nimillä"</p> <p>"Ohjaaminen sateenkaarinuorten toimintaan, eli pitää olla tieto mitä ko. kaupungissa tarjotaan"</p> <p>"Tietämättömyys voi ikävällä tavalla heijastua vuorovaikutuksessa asiakkaiden kanssa"</p> <p>"Tarvittava tiedonhankinta aiheeseen liittyen"</p> <p>"Nuorelle voi myöntää, ettei tiedä jotain ja pyytää nuorta sanomaan, kun huomaa jotain, jonka toivoisi olevan eri lailla (ohjaajan teoissa/puheissa)"</p>	<p>Tiedon hallinta</p> <p>Herkkyden tunnistaminen</p> <p>Oikeat termit</p> <p>Tarkoituksenmukainen tieto</p> <p>Tiedon hankkiminen</p> <p>Kysyminen, jos ei tiedä</p>	<p>Ammatillinen erityisosaaminen</p>
<p>"Avoin keskustelu avaa usein luottamuksen"</p> <p>"Ammattilaisen tulee toimia suvaitsevaisesti ja arvostaen"</p> <p>"Ohjaajan tulee olla valmis tukemaan nuorta"</p> <p>"Ohjaajan pitää olla sinut itsensä kanssa"</p> <p>"Hyväksyy ja arvostaa nuorta sellaisena kuin hän on"</p> <p>"Aidon kiinnostuksen ja hyväksymisen erilaisuutta ja yksilöllisyyttä kohtaan"</p> <p>"Luottamus ja kunnioitus"</p>	<p>Avoimuus</p> <p>Suvaitsevaisuus</p> <p>Arvostus</p> <p>Tukeminen</p> <p>Ohjaajan itsetuntemus</p> <p>Hyväksyntä</p> <p>Aito kiinnostus</p>	<p>Ammatillinen kohtaaminen</p>

Ohjaajien vastauksissa korostui tiedon merkitys. Merkitykselliseksi osaksi tietoa katsottiin oikeiden termien hallinta, sillä tietämättömyyden uskottiin voivan heijastua vuorovaikutukseen kielteisellä tavalla. Vastauksista tuli esiin myös tiedon etsiminen tai nuorelta itseltään kysyminen.

Kohtaamista käsittelevissä vastauksissa nousi esiin perinteisenä pidettyjä sosiaalialan arvoja, kuten luottamus, avoimuus, arvostus ja hyväksyntä. Näiden arvojen merkityksen katsottiin kuitenkin korostuvan sateenkaarinuorten kanssa työskennellessä. Osaksi ammatillista kohtaamista määriteltiin myös ohjaajan itsetuntemus, aito kiinnostus ja kyky tukea nuorta.

7.2 Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuutta itsessään on vaikeaa tutkia. Onkin helpompaa kerätä kokemuksia tilanteista jolloin yhdenvertaisuus ei toteudu, esimerkiksi syrjinnästä (Taavetti 2015: 9). Tässä opinnäytetyössä olemme lähestyneet yhdenvertaisuutta tuomalla esiin niitä asioita, joissa yhdenvertaisuus ei vielä toteudu tai joissa on kehitettävää. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole tehdä vain listaa niistä asioista jotka eivät toimi, vaan samalla haluamme tuoda esiin myös niitä tärkeitä ja toimivia asioita, jotka edistävät yhdenvertaisuuden toteutumista.

7.2.1 Yhdenvertaisuuden toteutuminen ja sen edistäminen

Tässä opinnäytetyössä lähestyimme yhdenvertaisuutta esittämällä lomakkeessa seuraavat väittämät ja kysymykset:

1. Sateenkaarinuoret on huomioitu yksikköni yhdenvertaisuus ja tasa-arvosuunnitelmassa.
2. Mitä sateenkaarinuorten yhdenvertaisuus mielestäsi tarkoittaa?
3. Millainen rooli ohjaajalla on yhdenvertaisuuden edistämisessä?

Kartoitimme vastausten perusteella myös käytäntöjä, jotka voivat olla sateenkarinuria syrjiviä.

Enemmistö vastaajista ei osannut sanoa, onko sateenkaarinuoret huomioitu heidän sijaishuoltoyksiköidensä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmassa. Neljä vastasi, ettei sateenkaarinuoria ole suunnitelmissa huomioitu ollenkaan. Neljä vastaajista ilmoitti, että sateenkaarinuoret on huomioitu yksiköiden yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmissa.

Vastaajat eivät juuri perustelleet sitä, miksi he olivat tyytyväisiä sateenkaarinuorten huomiontiin. Sen sijaan vastauksissa tuotiin esiin tyytymättömyyttä siihen, miten sateenkaarinuoret on huomioitu:

En koe, että asiaa on juurikaan huomioitu. Esimerkiksi nuoren seksuaalinen suuntautuminen on ohitettu ja nuoren kanssa ei ole keskusteltu tarpeen vaatimalla tavalla.

Tietämys ja kokemus osittain vähäistä

Eräässä vastauksessa tuotiin esiin konkreettisia toimia, kuinka yhdenvertaisuutta sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta on yksikössä edistetty:

Esimerkiksi käytetään nuoresta kutsumanimeä, jota hän haluaa, oli se sitten minkä sukupuolen nimi tahansa. Wc-tiloja/suihkuja ei liikaa eritellä "tyttöjen" ja "poikien" tiloiksi, eikä muutenkaan tehdä jaottelua sukupuolen suhteen missään asiassa. Kaikkien seurustelukumppanit ovat tervetulleita vierailulle, riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta, pukeutumistyyli ja itsensä ilmaisu on vapaata jne.

Sateenkaarinuorten yhdenvertainen asema muihin sijaishuollon nuoriin nähden näkyi vastauksissa läpi koko kyselyn, etenkin kysyttäessä, mitä sateenkaarinuorten yhdenvertaisuus ohjaajille merkitsee. Yhdenvertaisuus muihin nuoriin esiintyi pääsääntöisesti siten, että kaikkia nuoria kohdellaan samalla tavalla. Kolme vastaajista oli määritellyt yhdenvertaisuutta niin, että kaikilla nuorilla tulisi olla samanlaiset mahdollisuudet toteuttaa itseään, sekä tulla nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään.

Ohjaajan rooli yhdenvertaisuuden edistäjänä nähtiin tärkeänä. Vastausten mukaan ohjaajan esimerkillä on vahva yhteys siihen, kuinka yhdenvertaisuutta voidaan edistää koko yksikön kesken, niin toisten nuorten kuin ohjaajienkin keskuudessa. Ohjaaja nähdään asenteisiin vaikuttajana, roolimallina, tasa-arvoisuuden ylläpitäjänä ja tiedon antajana. Erään vastaajan mukaan osa ohjaajan roolia on välittää nuorelle tunne siitä, että hän on hyväksytty ja tärkeä. Toinen vastaaja mainitsi, että ohjaajan on tärkeää kiinnittää huomiota omiin asenteisiin ja tapaan esittää asioita.

Ohjaajan roolin tärkeys korostuu myös silloin kun tarkastelemme sijaishuollon piirissä olevien nuorten keskinäisiä suhteita. Vastauksissa nousi esiin nuorten kielteinen suhtautuminen sateenkaarinuoriin. Syrjintä ja eriarvoistaminen nuorten keskuudessa on ajoittain niin voimakasta, että se vaati ohjaajalta vahvaa rajaamista. Erään vastaajan mukaan ohjaajan on tästä syystä oltava jatkuvasti "tuntosarvet koholla" nuorten keskinäisistä suhteista.

7.2.2 Yhdenvertaisuuden toteutumisen esteet

Yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta on tärkeää tunnistaa tekijöitä, jotka estävät sen toteutumista. Tästä syystä pyysimme kyselylomakkeessa ohjaajia nimeämään sellaisia käytäntöjä, jotka voivat heidän työssään olla sateenkaarinuoria syrjiviä. Aineiston analysointi tuotti neljä luokkaa, jotka esitämme taulukossa 3. Käsitteiksi muodostui syrjintä, sateenkaarevuuden näkymättömäksi tekeminen, identiteetin tukahduttaminen ja heteronormatiivisuus.

Taulukko 3. Yhdenvertaisuuden toteutumisen esteet

Esimerkki	Tiivistys	Käsite
<p>"Vitsailut sukupuolisesta suuntautumisesta"</p> <p>"He kohtaavat usein yhteiskunnassa ja myös omassa perheessään vastustusta"</p> <p>"Paheksutaan nuoren kumppaneita ja ihastuksen kohteita, eikä tarjota nuorelle turvallista tilaa kertoa hänen elämänsä liittyvistä asioista"</p> <p>"Tällä hetkellä sateenkaarevuus voi aiheuttaa vaikeakin syrjintää ja kiusaamista"</p> <p>"Ihmisten lokerointi tiettyihin normeihin"</p>	<p>Negatiivinen suhtautuminen</p> <p>Negatiivinen toiminta</p> <p>Lokerointi</p>	<p>Syrjintä</p>

<p>"Kaikkia kohdellaan samoin"</p> <p>"Heitä kohdellaan samalla tavalla kuin kaikkia muitakin, ei enempää, eikä vähempää"</p> <p>"Ei erityisesti huomioida mitenkään"</p>	<p>Tasavertaisuus</p> <p>Sateenkaarevuuden sivuuttaminen</p>	<p>Sateenkaarevuuden näkymättömäksi tekeminen</p>
<p>"Ei anna nuoren toteuttaa ja ilmaista itseään, esim. ulkonäkö tai pukeutuminen"</p> <p>"Jos uskotaan, että seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli identiteetti on vaan vaihe ja tuodaan tämä käsitys esiin nuorelle"</p>	<p>Itseilmaisun rajoittaminen</p> <p>Vähätteleminen</p>	<p>Identiteetin tukahduttaminen</p>
<p>"Oletukset sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen suhteen"</p> <p>"Oletukset sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta, perhemuodoista jne."</p> <p>"Uskotaan, että sukupuolina ovat olemassa vain mies ja nainen"</p>	<p>Olettaminen</p> <p>Uskomukset</p>	<p>Heteronormatiivisuus</p>

Yhdenvertaisuuden toteutumisen esteet liittyvät aineistomme perusteella suoraan kielteiseen suhtautumiseen tai toimintaan, tiedon puutteeseen sekä asenteisiin ja normeihin. Kielteinen suhtautuminen, vitsailu ja paheksunta ovat syrjintää. Tiedon puute näkyy sateenkaarevuuden näkymättömäksi tekemisenä sekä identiteetin tukahduttamisena, jotka liittyvät ajatukseen tasavertaisuudesta tai nuoren kokemuksen vähättelemisestä. Heteronormatiivisuus nousi esiin oletuksina ja on liitoksissa ohjaajan asenteisiin sekä yhteiskuntamme normeihin.

8 Johtopäätökset

Tässä opinnäytetyössä etsimme vastauksia kysymyksiin, millaiset valmiudet ohjaajilla on kohdata sateenkaarinuoria työssään, sekä millaisena sateenkaarinuorten yhdenvertaisuus lastensuojelun sijaishuollossa näyttäytyy. Vastauksia näihin kysymyksiin haimme toteuttamalla lomakehaastattelun lastensuojelun sijaishuollon ohjaajille. Kyseeseen vastasi 17 lastensuojelun sijaishuollon ohjaajaa ympäri Suomea.

Lastensuojelun ohjaajien valmiuksissa kohdata sateenkaarinuoria, on puutteita, eikä tieto seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta ole vakiinnuttanut paikkaansa osana kaikkien ohjaajien ammatillista osaamista. Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden huomioiminen nähtiin kuitenkin tärkeänä. Ohjaajien valmiuksissa on nähtävissä vaihtelevuutta: osalle ohjaajista sateenkaarevat teemat olivat selkeästi luonteva osa omaa ammattitaitoa, osalle sateenkaarevien teemojen tuttuus näyttäytyi hyväksyvinä asenteina ja samanlaisena kohteluna verrattuna muihin nuoriin. Tässä on kuitenkin kyse vastaajan subjektiivisesta käsityksestä. Vastauksien perusteella emme voi tietää, miten vastaajat käsittävät sateenkaarevien teemojen tuttuuden. Joillekin tuttuus voi tarkoittaa esimerkiksi peruskäsitteiden hallintaa, kun taas toisille se voi merkitä laajempaa kokonaisuutta moninaisuuden teemoista ja niiden vaikutuksista yksilön elämään. Oma kokemus omista taidoistaan tai jonkin aihealueen tuntemuksesta, ei siis tarkoita todellisten tietotaitojen hallitsemista (Hästbacka – Sirén 2017: 78).

Tärkeänä osana lastensuojelun ohjaajan valmiuksia nähtiin sateenkaarevuuden tukeminen. Se pitää sisällään sukupuolineutraaliuden niin puheissa kuin tiloissa, sekä oikeuden itsensä määrittelyyn ja yksilöllisyyteen lokeroimatta tai pitämättä sateenkaarevuutta ainoana nuorta määrittävänä tekijänä. Myös ammatillinen erityisosaaminen ja ammatillinen kohtaaminen korostuivat. Oikeiden termien hallintaa, tietoutta sateenkaarevista teemoista ja ymmärrystä erityisen tuen tarpeista pidettiin tärkeinä ammatillisen osaamisen kannalta. Ilman tietoa ohjaaja ei voi kohdata nuorta yhdenvertaisesti. Suurin osa vastaajista kokikin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvän tiedon tarpeelliseksi työssään.

Lastensuojelun ohjaajat kokivat sateenkaarevuus itsessään ei ole asia, joka vaatisi erityistä huomioimista. Sen sijaan siitä johtuva syrjintä, ympäristön vastustus, kiusaaminen ja aiheen arkuus nähtiin asioina, joihin tulee kiinnittää huomiota. Sateenkaareva nuoruus ei siis ole ainoastaan erityisen poikkeava, eikä sitä itsessään pidä nähdä ongelmana.

Sateenkaarinuorten huolenaiheet ja tarpeet ovat samoja kuin muillakin nuorilla, ja ne käsittävät muutakin kuin sateenkaarinuoruuteen liittyviä teemoja. Sateenkaarinuoret ovat aina muutakin kuin pelkkiä sateenkaarinuoria.

Sateenkaarinuorten yhdenvertaisuuden näyttäytyminen lastensuojelun sijaishuollossa jakautui yhdenvertaisuuden toteutumiseen ja sen edistämiseen, sekä yhdenvertaisuuden toteutumisen esteisiin. Yhdenvertaisuuden toteutuminen, sen edistäminen ja yhdenvertaisuuden esteet ovat liitoksissa ohjaajien valmiuksiin. Yhdenvertaisuutta edistäviä tekijöitä lastensuojelun sijaishuollossa ohjaajien näkökulmasta ovat nuoren identiteetin tukeminen, ammatillinen erityisosaaminen, ammatillinen kohtaaminen, sateenkaarisen-sitiivisyys ja nuoren näkeminen ainutlaatuisena kokonaisuutena. Yhdenvertaisuuden toteutumisen esteinä nähtiin tahallinen tai tahaton syrjintä, sateenkaarevuuden näkymättömäksi tekeminen, nuoren identiteetin tukahduttaminen, sekä heteronormatiivisuus.

Sateenkaarinuorten huomioiminen yksiköiden yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmissa oli vaihtelevaa. On kuitenkin hyvä muistaa, ettei yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman olemassaolo yksinään takaa yhdenvertaisuuden toteutumista tai sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden huomioimista. Lastensuojelun ohjaajat ovatkin pääosin tyytyväisiä siihen, kuinka sateenkarinuoret otetaan huomioon lastensuojelun sijaishuollon yksiköissä. Tässä nähtiin kuitenkin myös kehitettävää. Tietämyksen ja kokemuksen vähäisyys, aiheesta vitsailu, negatiiviset asenteet ja suvaitsemattomuus varsinkin toisten nuorten keskuudessa, puutteet aidon dialogin luomisessa, sekä sateenkaarevuuden ohittaminen nähtiin ongelmallisina. Suuri osa vastaajista mainitsi, ettei sateenkarinuoria ole huomioitu yksiköissä erityisesti mitenkään.

Yhdenvertaisuuden nähdään usein toteutuvan silloin, kun kaikkia nuoria kohdellaan samalla tavalla. Yhdenvertaisuus ei kuitenkaan tarkoita, että kaikkia kohdellaan samalla tavalla, vaan se vaatii ammattilaiselta vähemmistöaseman ymmärtämistä sekä normien tiedostamista ja purkamista (Ehyt – Seta n.d). Ihmisten kohtelemisen samantarvoisesti ei siis yksinään edistä yhdenvertaisuuden toteutumista. Ihmisten lähtökohdat ja mahdollisuudet ovat erilaisia, joten tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen vaatii yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja syrjinnän aktiivista kitkemistä. (Sisäasiainministeri 2010: 10.)

Opinnäytetyömme tulokset ja johtopäätökset ovat samansuuntaisia aikaisemmin tehtyjen sateenkaarinuoria koskevien tutkimusten kanssa. Tämä vahvistaa tehtyjä tulkintoja

(Eskola – Suoranta 2008: 212). Aineiston perusteella suurin yhdenvertaisuuden toteutumisen este ja samalla suurin puute ohjaajien valmiuksissa on ajatus kaikkien kohtelemisesta samalla tavalla. Vaikka ajatus tämän taustalla on hyvää tarkoittava, se peittää alleen sateenkaarinuoruuteen liittyviä erityiskysymyksiä, jotka voivat vaihdella heteroseksuaalien ja cis-sukupuolisten nuorten suhteen. Mikäli sateenkaarinuorten erityisyyttä ei nähdä, siitä ei tiedetä tai sitä ei osata tunnistaa, ei siihen voida myöskään vastata, eikä aitoa yhdenvertaisuutta saavuteta. Kohtelemalla kaikkia samalla tavalla sateenkaarevuudesta tehdään näkymätöntä. Kuitenkaan sateenkaarevuuden liika korostaminenkaan ei merkitse yhdenvertaisuutta tai edistä sen toteutumista. Päinvastoin se voi leimata nuorta, vaikuttaa koko identiteettikehitykseen ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Tästä syystä tarkoituksenmukainen tieto on tärkeää. Jos aihepiiri jää käsittelemättä esimerkiksi omassa koulutuksessa, synnyttää se käsityksen siitä, ettei aihe ole tärkeä oman ammatitaidon tai ammatillisuuden kannalta. Tämä johtaa siihen, ettei ammattilaisilla ole yhteistä tietopohjaa, jota he voisivat käyttää tukena käytännön työssä. (Hästbacka – Sirén 2017: 78.) Tällöin sateenkaarinuoret saavat eriarvoista kohtelua lastensuojelun piirissä riippuen sijaishuoltoyksiköstä ja siellä työskentelevistä ohjaajista.

Lopuksi olemme koonneet yhteen keinoja (Liite 2), joiden avulla sateenkaarinuorten yhdenvertaisuutta voitaisiin edistää lastensuojelun sijaishuollon palveluiden piirissä. Taulukko perustuu tässä opinnäytetyössä kerätyn aineiston tuottamaan tietoon sekä käyttämämme teoriaan. Olemme jakaneet tekijät ohjaajan tietoisuuteen, käytäntöön, fyysiseen ympäristöön sekä työyhteisöön.

9 Pohdinta

Tämän opinnäytetyön aihe oli kaikessa laajuudessaan haastava. Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus on jo itsessään laaja alue, puhumattakaan yhdenvertaisuudesta, saati sen mittaamisesta. Yhdenvertaisuus ei myöskään ole yksiselitteistä. Haastavuudesta huolimatta tämä opinnäytetyö vahvistaa käsitystämme siitä, että sateenkaarevat teemat eivät ole muodostuneet osaksi kaikkien ammattilaisten valmiuksia tai ammattitaitoa myöskään lastensuojelun sijaishuollon palveluissa. Tämä oli osittain odotettavissa aikaisempien tutkimusten perusteella.

Ammattilaisen valmiudet pitävät sisällään paljon muutakin kuin myönteisen asenteen ja suvaitsevaisuuden sateenkaarinuoria kohtaan. Ei riitä, että sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus vain hyväksytään, sillä pelkästään hyväksymällä voidaan ohittaa asioita, jotka nuorelle itselleen ovat tärkeitä. Tämä voikin olla esteenä nuorten kokemusten ymmärtämiselle ja yhdenvertaiselle kohtaamiselle. Sateenkaarevien teemojen hallinta ei saisi jäädä yhden ammattilaisen vastuulle tai riippua henkilökohtaisesta kiinnostuksesta. Vaikka yksittäinen ohjaaja onkin tärkeässä asemassa yhdenvertaisuuden edistämässä, ei sen toteutuminen saa olla yksittäisen ohjaajan vastuulla. Palveluiden yhdenvertaisuuden nimessä, olisi tärkeää kehittää yhteisiä menetelmiä, joiden kautta sateenkaarinuorten yhdenvertaisuus toteutuu jokaisessa kohtaamisessa sosiaalialan ammattilaisten kanssa.

Työelämän kannalta opinnäytetyömme tulokset osittavat, että lastensuojelun sijaishuollon palveluiden yhdenvertaisuus asiakkaille, ei kaikissa tapauksissa toteudu. Tämä on tärkeä havainto palveluiden kehittämisen kannalta. Tästä syystä pyrimme myös tuomaan esiin konkreettisia keinoja, joiden kautta sateenkaarinuorten yhdenvertaisuutta voidaan sijaishuollon palveluissa edistää. Näiden näkökulmien vuoksi, uskomme opinnäytetyömme olevan liitoksissa työelämään ja tarjoavan tietoa ja menetelmiä, joita voidaan työelämässä hyödyntää.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman avulla sateenkaarinuorten yhdenvertaisuutta edistäviä toimenpiteitä olisi mahdollista saattaa kaikkien sijaishuollon ohjaajien tietoon, jolloin myös sateenkaarinuorten yhdenvertaisuudella olisi paremmat mahdollisuudet toteutua. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvosuunnitelmaan merkittävät konkreettiset yhdenvertaisuutta edistävät ja syrjintää estävät toimenpiteet voisivat auttaa sijaishuolto-

yksiköitä näkemään sen, ettei todellinen yhdenvertaisuus ole vain sitä, että kaikkia kohdellaan samalla lailla, vaan siten, että osa yhdenvertaisuutta on epätasa-arvon ja syrjinnän järjestelmällinen kitkeminen. Jotta näitä syrjiviä käytäntöjä ja asenteita voidaan kitkeä, on sateenkaarevat teemat ensin tehtävä näkyviksi. Tämä tarkoittaa keskustelua ja esimerkiksi koulutusta sateenkaarevista teemoista. Merkittävä tekijä tiedon lisäämisessä olisi myös sateenkaarevien teemojen sisällyttäminen osaksi ammatilliseen tutkintoon sisältyvää koulutusta.

Moni kyselyyn vastanneista ohjaajista korosti nuorten kohtaamista yksilöinä sateenkaarevuudesta riippumatta, mikä on tärkeää yhdenvertaisen kohtaamisen kannalta. Onkin mielenkiintoista, milloin sateenkaarinuorten erityisyydestä puhuminen muodostuu eriarvoistavaksi. Sateenkaarinuorten erityisyydestä puhuttaessa onkin tärkeää huomata, ettei tarkoitus ole luoda erottelua sateenkaarinuorten ja "muiden nuorten" välille. Tällainen erottelu ainoastaan kasvattaa eriarvoisuutta ja samalla niputtaa sateenkaarinuoret yhteen homogeeniseen ryhmään. On löydettävä tasapaino erityisyyden, yksilöllisyyden ja tavanomaisuuden välillä. Keskeinen tekijä tässä on, että sateenkaarevuus nähdään luonnollisena osana yksilön kokonaiskuva, jolle annetaan tilaa näkyä ja jonka erityispiirteet osataan tunnistaa, kuitenkin tarttumatta niihin liikaa. Uskomme, että tieto sateenkaarevista teemoista on keskiössä tämän tasapainon löytämisessä.

Tämän opinnäytetyön teko -prosessi oli haastava mutta opettavainen. Haastavuudesta huolimatta olemme tyytyväisiä lopputulokseen. Vaikka suunnittelimme opinnäytetyön eri vaiheet huolellisesti, suurimmat oppimisprosessimme tapahtuivat tekemällä virheitä. E-lomakkeen hyödyntäminen aineiston hankinnassa osoittautui hyödylliseksi, mutta sen tuottama aineisto oli melko pintapuolista. Lisäksi ohjaajien vastaukset herättivät meissä kysymyksiä, joita emme voineet tutkimuksen toteutustavan vuoksi tarkentaa. Uskomme, että teemahaastattelu olisi tuottanut syvemmän aineiston. Myös lomakkeen kysymysten luominen osoittautui erittäin vaikeaksi, kuten kysymysten laadintaa koskeva kirjallisuus esitti. Näin jälkempäin pohtiessamme, muotoilisimme lomakkeen kysymykset eri tavalla.

Jatkotutkimusehdotukseksi esitämme sateenkaarinuorien omien kokemusten kartoitusta lastensuojelun sijaishuollon piirissä olosta ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Uskomme, että sateenkaarinuoret itse, oman elämänsä asiantuntijoina, osaisivat parhaiten vastata siihen, kuinka lastensuojelun sijaishuolto huomioi heidän tarpeensa. Toinen jatkotutkimusehdotuksemme liittyy tietoon. Tietoa sateenkaarevista teemoista on tarjolla

runsaasti. Tästä syystä olisikin tärkeää kartoittaa, mitä on se sateenkaareva tieto ja tietotaso, joka tukisi sosiaalialan ammattilaisia heidän työssään, jotta he pystyvät kohtaamaan sateenkaarinuoret yhdenvertaisesti, eikä siten, että sateenkaarevuus nähdään asiana, johon ei uskalleta puuttua. Riittävän tietotason määrittäminen ja muodostaminen saattaisi edistää sateenkaarevan tiedon leviämistä osaksi ammattilaisten perus ammatitaitoa, jonka kautta myös ammattilaisten varmuutta kohtadata sateenkaarevia ihmisiä voitaisiin edistää.

Tieto on tärkeää ja ehto todellisen yhdenvertaisuuden toteutumiselle. Tietoa ja keinoja, jolla yhdenvertaisuutta edistetään, tarvitaan lisää. Tämä toteutuu ainoastaan siten, että sateenkaarevista teemoista tehdään näkyviä.

Lähteet

Aaltonen, Milla – Huuska, Maarit – Karvinen, Marita – Mustakallio, Sinikka – Tanhua, Inkeri 2015. Tietopaketti sukupuolen moninaisuudesta oppilaitoksille, työpaikoille ja viranomaisille. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:22. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Ahokas, Marja – Ferchen, Maija – Hankonen, Nelli – Lautso, Anita – Pyysiäinen, Jarkko 2012. Sosiaalipsykologia. 3. uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro.

Alanko, Katariina – Heikkinen, Lotte – Taavetti, Riikka 2015. Hyvinvoiva sateenkaarinuori- tutkimushanke. Tulosten tiivistelmä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Helsinki. Nuorisotutkimusseura. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori_tii-vistelmat.pdf>.

Alanko, Katarina 2014a. Lesbo-, homo-, bi- ja transnuorten hyvinvointi ja perheiden tuki. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.): Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot- vuosi- kirja 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 187–198.

Alanko, Katarina 2014b. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Nuorisotutkimus- verkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 146, verkkojulkaisuja 72 & Seta, Seta-julkai- suja 23. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf>>. Luettu 11.1.2018.

Arki, arvot ja etiikka 2017. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Helsinki: Talentia.

Braun, Lisa – Hunter, Joyce – Rosario, Margaret – Schrimshaw, Eric W. 2006. Identity Development Among Lesbian, Gay, and Bisexual Youths: Consistency and Change Over Time. *Journal of Sex Research* vol. 43 Issue 1.

Coleman, John C. – Hendry Leo B. 1999. *The Nature of Adolescence*. Third Edition. Adolescence and society series. Lontoo: Taylor & Francis Group.

Dunderfelt, Tony 1991. *Elämänkaaripsykologia – Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen*. Helsinki: Wsoy.

Ehyt – Seta n.d. Sateenkaarinuori & kohtaaminen. Tietoa ja vinkkejä ammattilaisille sa- teenkaarinuorten yhdenvertaiseen kohtaamiseen. Verkkodokumentti. <http://www.ehyt.fi/sites/default/files/tiedostot/Huoneentaulu_sateen- kaari_suomi_netti.pdf>. Luettu 10.3.2018.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 8. painos. Tampere: Vastapaino.

Estrada, Ruby – Sommer, Susan – Woronoff, Rob 2006. *Out of the Margins. A Report on Regional Listening Forums Highlighting the Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Questioning Youth in Care*. Child Welfare League of America.

FRA- European Union Agency for Fundamental Rights. 2013. European Union Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Survey - Results at a Glance. Luxemburg: Publications Office of the European Union. Verkkodokumentti: <<http://fra.europa.eu/en/publication/2013/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-results>>. Luettu 11.1.2018.

Gallegos, Anne – O'Brien, Kirk – Pecora, Peter J. – Preneka, Thomas – Roller White, Catherine – Ryan Caitlin 2011. Exploring the Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual, and Questioning Adolescents in Foster Care. Journal of Family Social Work May/Jun 2011 Vol. 14 Issue 3. 226–236.

Harinen, Päivi – Kankkunen, Paula – Nivala, Elina – Tapio, Mari 2010. Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokema syrjintä Suomessa. Sisäministeriön julkaisut 36/2010. Helsinki.

HeSeta n.d. HeSeta ry. Verkkodokumentti. <<http://www.heseta.fi/heseta>>. Luettu: 26.1.2018

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2009. Tutkija ja kirjoita. 19. Painos. Helsinki: Tammi.

Hyvä tieteellinen käytäntö n.d. Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK. Verkkodokumentti. <<http://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto>>. Luettu 13.3.2018.

Hästbacka, Noora – Sirén, Inka 2017. ”Ehkä ne on senkin takia ollu hiljaa”. Ammatti- ja mielenterveyspalveluissa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 193. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Joutsenniemi, Kaisla – Korkeila, Jyrki – Oksanen, Jorma – Sailas, Eila 2011. Lukijalle. Teoksessa Joutsenniemi, Kaisla – Korkeila, Jyrki – Oksanen, Jorma – Sailas, Eila (toim.): Irti häpeäleistä. Helsinki: Duodecim.

Jämsä, Juha 2008. Mitä moninaisuuden kohtaaminen vaatii ja antaa? Teoksessa Jämsä, Juha (toim.): Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Jyväskylä: PS-kustannus. 20–23.

Kananen, Jorma 2014. Verkkotutkimus opinnäytetyönä. Laadullisen ja määrällisen verkkotutkimuksen opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu 187. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Laitinen, Merja – Kemppainen, Tarja 2010. Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Laitinen, Merja – Pohjola, Anneli (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 138–175.

Kilpiä, Juha 2015. Nimestä minut tunnet. Helsinki: Aktuaali koulutuspalvelu.

Kilpiä, Juha 2011. Opettaja seksuaalisen ja sukupuolisen moninaisuuden äärellä. Teoksessa Hentilä, Jorma – Nissinen, Jussi – Stålström, Olli – Tuovinen, Liisa (toim.): Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus.

Korkeila, Jyrki 2011. Mitä on häpeäleima? Teoksessa Joutsenniemi, Kaisla – Korkeila, Jyrki – Oksanen, Jorma – Sailas, Eila (toim.): Irti häpeäleistä. Helsinki: Duodecim. 20–29.

Kouluun, nuorisotyöhön ja lastensuojeluun tarvitaan tietoa sateenkaarinuorten tueksi 2014. Verkkodokumentti. <<http://seta.fi/onnettomuustutkintakeskus-seta-tukea-sateenkaarinuorille/>>. Luettu 16.3.2018.

Laakso, Riitta 2009. Arjen Rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskunnallinen tiedekunta. Sosiaalityön tutkimuksen laitos. Tampere: Tampere University Press.

Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007.

Lehtonen, Jukka 2006. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt Suomen kunnissa. Keinoja ja ideoita yhdenvertaisuuden tueksi. ESR Tutkimukset ja selvitykset 8/06 Helsinki: Työministeriö.

Lehtonen, Jukka 1996. Yhteiskunnan heteroseksuaalisuus ja seksuaalivähemmistöjen arki. Teoksessa Dalhgren, Taina – Kortteinen, Juhani – Lång, K. J. – Pentikäinen, Merja – Scheinin, Martin (toim.): Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Ihmisoikeusliitto ry:n julkaisusarja nro. 4. Helsinki: Yliopistopaino. 155–170.

Lindley, Lisa L. – Mink, Michael D. – Weinstein, Ali A. 2014. Stress, Stigma, and Sexual Minority Status: The intersectional Ecology model of the LGBTQ Health. Journal of Gay & Lesbian Social services. Volume 26, 2014, Issue 4.

Meyer, Illan H. 2003. Prejudice, Social Stress, and Mental Health in Lesbian, Gay and Bisexual Populations: Conceptual Issues and Research Evidence. Psychological Bulletin, 129 (5).

Mustola, Kati – Pakkanen, Johanna 2007. Johdanto. Teoksessa Mustola, Kati – Pakkanen, Johanna (toim.) Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa. Helsinki: Like. 11–14.

Nissinen, Jussi 2011. Luottamuksen rakentaminen moninaisuutta kunnioittaen. Teoksessa Hentilä, Jorma – Nissinen, Jussi – Stålström, Olli – Tuovinen, Liisa (toim.): Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus.

Nuorisobarometri 2017. Myllyniemi, Sami (toim.): Katse tulevaisuudessa, nuorisobarometri 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura. Helsinki. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <https://tietoanuo-rista.fi/wpcontent/uploads/2017/03/Nuorisobarometri_2016_WEB.pdf>. Luettu 11.1.2018.

Nurmi, Jari-Erik 1995. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä. Teoksessa Lyytinen, Heikki – Lyytinen, Paula – Korkiakangas, Mikko (toim.): Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Helsinki: WSOY. 256–271.

Nuorisolaki 1285/2006. Annettu Helsingissä 21.12.2016.

Närhi, Pekka – Timonen-Kallio, Eeva – Yliruka, Laura 2017. Lastensuojelun terapeuttisen laitospalveluksen mallinnus. Työpöytä 23/2017. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Puusniekka, Anna – Saaranen-Kauppinen, Anita - 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkodokumentti. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettu 26.4.2018.

Raunio, Kyösti 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Sateenkaarinuoret saivat omat nuorisotilat Helsingissä 2017. Helsingin sanomat. Verkkodokumentti: <<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005420393.html>>. Luettu 2.2.2018.

Sarajärvi, Anneli – Tuomi, Jouni 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Seta 2016a. Sateenkaarisanasto. Tietoa ja tukea. Seta ry. Päivitetty 12.12.2016. Verkkodokumentti. <<http://seta.fi/sateenkaarisanasto/>>. Luettu: 16.1.2018.

Seta 2016b. Seksuaalinen suuntautuminen. Tietoa ja tukea. Seta ry. Päivitetty 12.12.2016. Verkkodokumentti. <<http://seta.fi/seksuaalinen-suuntautuminen/>>. Luettu 26.1.2018.

Sisäasiainministeriö 2010. Yhdenvertaisuussuunnittelun opas. Sisäasiainministeriön julkaisu 10/2010. Verkkodokumentti. <<http://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/5376058/Yhdenvertaisuussuunnittelun+opas+suomi/a74c17cd-2170-4e8b-8b2b-ff4c0407978c>>. Luettu 7.2.2018.

Suhonen, Sami 2014. Sukupuolen määrittelyn käytännöt ja itsenään elämisen mahdollisuudet. Teoksessa Gissler, Mika – Kekkonen, Marjatta – Känkänen, Päivi – Muranen, Päivi – Wrede-Jäntti, Matilda (toim.): Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot- vuosikirja 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 178–186.

Suomen YK-liitto n.d. Tasa-arvo. Verkkodokumentti. <<http://www.ykliitto.fi/yk70v/sosiaalinen/tasa-arvo>>. Luettu 10.3.2018.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70275/URN_ISBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 26.1.2018.

Taavetti, Riikka 2015. ”Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä...” Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori.pdf>. Luettu 11.1.2018.

Taipale, Mauri 2006. Lastensuojelun antama tuki. Teoksessa Laukkanen, Eila –Marttunen, Mauri – Miettinen, Seija – Pietikäinen, Matti (toim.): Nuoren psyykkisten ongelmien kohtaaminen. Helsinki: Duodecim. 165–171. Talentia n.d. Ammattietiikka. Verkkodokumentti. <<https://www.talentia.fi/tyoelamainfo/ammattietiikka/>>. Luettu 10.3.2018.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Sukupuolten tasa-arvo, tasa-arvotiedon keskus. Sukupuoli. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/en/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli>>. Luettu 1.2.2018.

Transtukipiste n.d. Tietoa sukupuolesta. Sukupuolen moninaisuus. Verkkodokumentti: <<http://transtukipiste.fi/tietoa-sukupuolesta/>>. Luettu. 1.2.2018.

Transtukipiste 2015. Tietoa sukupuolesta. Muunsukupuolisuus. Verkkodokumentti. <<http://transtukipiste.fi/muunsukupuolisuus/>>. Luettu 1.2.2018.

Transtukipiste 2016. Hlbtq-sanasto. Verkkodokumentti. <<http://transtukipiste.fi/hlbtq-sanasto/>>. Luettu 1.2.2018.

Valli, Raine 2007. Kyselylomake tutkimus. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalla tutkijalla. 2. Korjattu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-Kustannus. 102–125.

Vehkalahti, Kimmo 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Tammi.

Virtainlahti, Sanna 2009. Hiljaisen tietämyksen johtaminen. Helsinki: Talentum. Yhdenvertaisuuden arviointi. Yhdenvertaisuuden arvioinnin työkalu. Finlex. Verkkodokumentti. <<http://yhdenvertaisuus.finlex.fi/yhdenvertaisuuden-arviointi/miksi/>>. Luettu 7.2.2018.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

Älä olet – Normit nurin 2013. Normikriittinen käsikirja yhdenvertaisuudesta, syrjinnän vastustamisesta ja vapaudesta olla oma itsensä. Seta Julkaisuja 22.

Kyselylomake

Lomake on ajastettu: julkisuus alkaa 4.4.2018 15.20 ja päättyy 30.4.2018 0.00

Kyselylomake sijaishuollon ohjaajille

Hyvä vastaaja,

Olemme kaksi sosionomi (AMK) -opiskelijaa Metropolia ammattikorkeakoulusta. Tämä kyselylomake on osa opinnäytetyötämme, jonka toteutamme yhteistyössä HeSeta ry:n kanssa. Kyselymme on suunnattu lastensuojelun sijaishuollossa toimiville ohjaajille, jotka työskentelevät 13-17 vuotiaiden nuorten kanssa.

Kyselymme käsittelee sateenkaarinuoria sijaishuollon asiakkaina. Sateenkaarinuorilla tarkoitamme seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön kuuluvia, tai omaa seksuaalista suuntautumista ja/tai sukupuoli-identiteettiään pohtivia nuoria. Tarkoituksenamme on selvittää ohjaajan näkökulmasta, millaisena sateenkaarinuorten yhdenvertaisuus näyttäytyy lastensuojelun sijaishuollossa ja miten heidät huomioidaan palveluissa. Vastaamalla kyselyyn, autat meitä kartoittamaan sateenkaarinuorten asemaa lastensuojelun sijaishuollossa.

Kyselylomake ei sisällä kysymyksiä, joita olisi mahdollista yhdistää yksittäiseen vastaajaan. Anonymiteettisi on täysin suojassa heti kyselyyn vastaamisesta aina aineiston analyysiin ja raportointiin asti. Kaikki vastaukset säilytetään luottamuksellisesti, kunnes ne hävitetään opinnäytetyömme valmistuttua.

Kyselylomakkeemme sisältää 14 kohtaa, jotka koostuvat joko kysymyksistä tai väittämistä. Vastattuasi kyselyyn, paina lopuksi tallenna, jonka jälkeen vastauksesi siirtyy arkistoon. Tämän jälkeen et voi enää muuttaa vastauksiasi. Halutessasi voit keskeyttää kyselyyn vastaamisen poistumalla sivulta, jolloin vastauksesi ei tallennu arkistoon. Kysely sulkeutuu maanantaina 30.4.2018 klo. 00.00.

Kiitos ajastasi, vastauksesi on meille tärkeä.

Ystävällisin terveisin,
Elisa Anttonen & Jesse Watson

Mikäli haluatte esittää kysymyksiä, kommentoida tai tarvitsette lisätietoa, voitte olla meihin yhteydessä sähköpostitse: elisa.anttonen@metropolia.fi, jesse.watson@metropolia.fi

Taustatiedot

Ikäni

- 20-30
 30-40
 40-50
 Muu

Maakunta, jossa työskentelen

Uusimaa

Työkokemukseni lastensuojelun sijaishuollossa

- Alle 5 vuotta
- 5-10 vuotta
- Yli 10 vuotta

Koulutustaustani on

- Ammattikorkeakoulu
- Yliopisto

Muu, mikä?

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvät teemat ovat minulle tuttuja

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä
- En osaa sanoa

Olen kohdannut työssäni sateenkaarinuoria

- Kyllä, usein
- Joskus
- En koskaan
- En tiedä, asia ei ole tullut puheeksi

Sateenkaarinuoret vaativat mielestäni erityistä huomioimista

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä
- En osaa sanoa

Miksi/Miksi ei?

Sateenkaarinuorten huomioiminen vaatii mielestäni erityistä osaamista

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä
- En osaa sanoa

Miksi/Miksi ei?

Millaiset asiat koet tärkeiksi kohdatessasi työssäsi sateenkaarinuoria?

Olen tyytyväinen siihen, kuinka sateenkaarinuoret huomioidaan yksikössäni

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä
- En osaa sanoa

Miksi/Miksi ei?

Millaisin keinoin seksuaali- ja
sukupuolivähemmistöt on
yksikössäsi huomioitu?

Sateenkaarinuoret on huomioitu yksikköni yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmassa

- Kyllä
 Ei
 En osaa sanoa

Mitä sateenkaarinuorten
yhdenvertaisuus mielestäsi
tarkoittaa?

Millainen rooli ohjaajalla on
yhdenvertaisuuden
edistämisessä?

Millaiset käytännöt työssäsi voivat
mielestäsi olla sateenkaarinuoria
syrjiviä?

Olen saanut tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvistä teemoista

- Osana koulutusta
 Työn kautta
 En mistään

Jostain muualta, mistä?

Koen seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöihin liittyvän tiedon tarpeelliseksi työssäni

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä
- En osaa sanoa

Miksi/Miksi ei?

Kaipaisin lisää tietoa seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöistä

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa

Haluaisitko kertoa jotain, mitä tässä lomakkeessa ei käsitelty?

Palaute

Tietojen lähetyks

Tallenna

Kiitos!

Sateenkaarinuorten yhdenvertaisuutta edistävät toimenpiteet

Ohjaajan tietoisuus	Käytäntö	Fyysinen ympäristö	Työyhteisö
Normien olemassaolon ja vaikutusten tiedostaminen	Rohkea moninaisuuden puheeksi otto	Moninaisuuden huomiointi tiloissa (sukupuolineutraalit tilat)	Moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden esiintuominen
Omien asenteiden ja käsitysten tiedostaminen	Kysyminen ja kuunteleminen	Moninaisuudesta ja yhdenvertaisuudesta viestiminen symbolein	Yhdenvertaisuutta edistävien toimenpiteiden vaatiminen
Moninaisuuden oletaminen	Itsemäärittelyoikeuden kunnioittaminen		Asiattomaan kielenkäyttöön ja stereotyyppisiin puuttuminen
Älä yleistä	Sukupuolineutraali kielenkäyttö		Koko työyhteisön kouluttaminen
Älä lokeroi	Moninaisuuden huomiointi lomakkeissa		
Älä oletta	Itsemäärittely ja määrittelemättömyys oikeuden huomiointi lomakkeissa		
Arvostus			
Aito kiinnostus	Mahdollisuus määrittää oma kutsumanimi ja sukupuoli		
	Tiedon ja koulutuksen hankkiminen		
	Nuoren näkeminen ainutlaatuisena yksilönä		